



### «Бібліоміст»: блиск і злидні наших бібліотек

У столичній агенції «Укрінформ» у вівторок підбивали підсумки чергового етапу програми «Бібліоміст». За цією програмою 2012 року 237 масових бібліотек України у 157-ми населених пунктах майже всіх областей країни отримали набір комп'ютерної техніки і їх підключено до Інтернету.

«Бібліоміст» — партнерська робота Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства культури України та Української бібліотечної асоціації. На цю програму Фондація Білла та Мелінди Гейтс надала грант на суму 25 млн доларів США. Саме на ці кошти й купують комп'ютерну техніку, і за кілька років її надано сотням бібліотек. Партнер програми — Корпорація Білла Гейтса Microsoft безкоштовно передає бібліотекам програмне забезпечення на суму близько 9 млн доларів США.

Можна лише порадити такому щедрому подарунку зарубіжних спонсорів. Адже нашій місцевій владі залишається лише виділити в рамках програми скромні кошти на підключення бібліотек до Інтернету і користування ним. Але загалом бібліотечна система країни, як і вся сфера культури, — у злиднях.

Детальніше про цю програму і про становище наших бібліотек у наступному числі газети.



фото Олександра Литвиненка

● ЛИСТ ЧИТАЧА — ДО ДРУКУ!

**Відкритий лист-звернення**

до Президента України  
ЯНУКОВИЧА В. Ф.,

до голів фракцій Верховної Ради:  
О. Єфремова, А. Яценюка, В. Кличка,  
О. Тягнибока, П. Симоненка,

до народних депутатів:  
М. Томенка, Г. Немирі, Г. Калетника,  
Г. Герман, І. Фаріон, О. Ляшка.  
Усім людям, небайдужим до долі села.

Багато сіл вимерло, інші чекають своєї черги. Хто за це відповідь, хто від цього страждає? Ми з вами. Закони наші безвідповідальні, нелегітимні, ухвалюються під орудою піднятої руки ганебними «піаністами». Кому потрібне таке життя? Мабуть, «кнопкодавам».

В одному з хуторів (смертників) я живу. Для мене радіо — частина буття: з ним уранці встаю, працюю на городі, лягаю спати — це мій співрозмовник, мова, традиції, пісня, новини, прогноз погоди. Енергетика радіо стимулює до життя. Шкода, але з 1 січня 2013 р. перерване мовлення Першого каналу українського радіо (з 10:00 до 18:00 год. — час, коли іде пленарне засідання ВР). Тепер ми по FM-каналах слухаємо новини з Челябінська, бо хтось вирішив, що нам «дуже цікаво», а що робиться в області, районі, не знаємо. Чи не знущання це? Мабуть, хтось хоче заробити кошти, та не з того кінця починає. Чи, може, підлість щедро оплачується?

Міністр АПК декларує «Проект відродження українського села», і водночас моряться людські душі. Невже державі потрібні села без людей? Із радіо ми росли, живемо, ідемо в майбутнє. Хто має право

### Хочете бачити красиве село — допоможіть йому відродитися!

позбавити мене мови, пісні, національних традицій? Це мої корені!

Ніхто не забороняє слухати російські новини, але не за рахунок українських каналів. Не топчійтесь по святому, не копірайтите з душах, не ганьбіть себе перед світом: з таким багажем у Європу нас не візьмуть. Ми бачимо, як історія «шанує» тих, хто організував голодомори, хто у грудні 1932 р. біля Харкова (ст. Козача Лопань) розстріляв сліпих, німечинських бандуристів із їхніми малолітніми поводирями, які бандурою заробляли собі на хліб насущний; хто 1943 р. кинув штурмувати Дніпро тисячі незброєних людей і при цьому говорив: «Чим більше ми їх утопимо в Дніпрі, тим менше залишиться для Сибіру», хто знищував церкви і духовенство. Багато можна наводити прикладів діяльності репресивної машини... І знову заганняють народ у варварство!

Тільки не говоріть, що немає коштів і на радіо, і на село.

У грошах ви купаєтесь, жируєте. «Красиво обіцяй, а роби як прийдеться», — ось девіз сьогодення.

З елементарного порядку в Верховній Раді починається порядок у державі. Доля села мені не байдужа, тож хочу запитати:

Коли місцеві громади матимуть бюджет, як це є в цивілізованих державах?

Як узимку, а влітку — після дощу під'їхати до села пожежної машини, «швидкої», міліції, як добратися до школи учням (їх у нас двоє, донедавна було семеро), як похоронити людину, як народити, як реалізувати вирощену продукцію, як

збудувати недороге житло, як захиститися від посередників?

Померти дорого, народитися страшно. Жоден проект чи кооператив не вирішать проблеми села без під'їзної дороги. Влада зобов'язана зберегти те, що залишилось від села. Недаремно ж говорять: село — наша колыска. Чому на село дивляться як на джерело прибутків, забуваючи про людину?

Яке майбутнє хуторів у «Проекті відродження...»? Чи знають депутати про їхнє існування на окраїнах? Скільки хуторів не мають під'їздів?

Один комуніст мені говорив: «Ми почекаємо, коли ви вимрете, а потім пошлем бульдозер».

Коли планується чистити русла замулених рік, а мул вивозити на поля замість добрив? Скільки річок потребують оновлення?

Куди поділися радіоканали «Культура», «Промінь», де суспільне телерадіомовлення, чому мовчить обласне радіо?

Чому екрани телебачення запружені заяложеною «битовою», «мазаними-премазанями» телесеріалами, програми каналів місяцями не змінюються? Що сталося з Першим Національним телеканалом? Де обдаровані творчі менеджери? Чому відсутні пізнавальні програми, особливо для молоді? Одна «развлекуха» з сексуальним присмаком. Каналів, які можна дивитися, катастрофічно мало. А новини: убив, зарізав, задушив, переїхав, згорів. Це що, такий наш і ваш рівень? Кожна пташка має свій спів, народи світу шанують свою мову, а наші «зайчики і кролики», «вовчики-братики», співаки і співачки, спортсмени забувають про своє призначення і відповідаль-

ність. Чому така неповага до державної мови, до самих себе? Чи, може, трудно зламати рефлекс раба? За моїми спостереженнями, українська мова на українській землі сприяє збереженню здоров'я. Яскравий приклад цьому Іван Піддубний, чемпіон чемпіонів, гідний своєї Батьківщини. Хіба нам про це говорять і показують?

Натомість з екранів телевізорів пренудна, набридлива реклама. Коли ж закінчиться ця психотропна вакханалія?

Таких «коли», «чому», «де» можна наводити сотні.

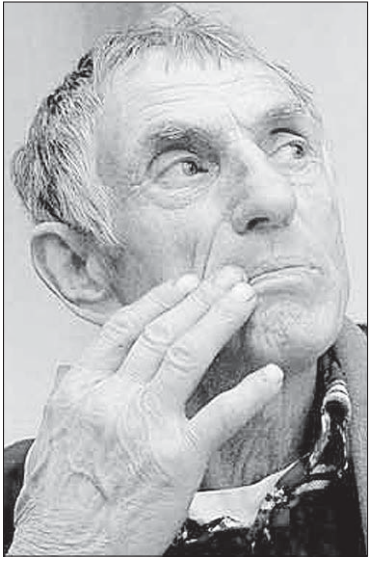
Куди не кинь, скрізь негаразди. У моєму селі немає магазину, пошти, аптеки, школи, лікарні, ходимо 2 км по ріллі в сусіднє село — терпимо, та коли забирають у нас останнє — це вже **занадто**.

Замість того, щоб піднімати добробут людини, відключають ще й радіо. Тож треба так «любити» нас! Пишу про те, що накіпіло на душі. Куди селянину податися?

Звертаємося до Гаранта Конституції, Президента України: Вікторе Федоровичу, поверніть нам Перший канал українського радіо в повному обсязі, щоб ми чули гімн України, бо це паспорт держави, а ми її громадяни. Ми віримо, що Ви селянам не відмовите. Україна стане демократичною, цивілізованою, українською, європейською державою, з високим рівнем життя — як Ви проголосуєте.

Життя триває, а влада не вічна. Шануймося.

**Олексій МАКСЮТА**, 75 років,  
хутір Зелена Долина,  
Павлоградський район, Дніпропетровщина



Свєн ДУДАР

## Гниле коріння зради Історичний практикум

рила”, бо має спадковий синдром “малоросійської ницості” і “сладкодрищенської рабської западливості”...

Нашадок цього “вченого уніка” — потолочко другий — не лише успадкував обидві хвороби предка, а й переплунув його своїм ідіотизмом. За його “дослідами” виявляється, що українці взагалі не мають щонайменшого стосунку до Київської Русі. Словом, ще й Росії отакусінської не було на світі, а ця територія вже заселяли “в е л и к о р о с и”. Це потім сюди наскочили “загарбники” з Карпат і все підпорядкували собі.

Читаєш оте шизофренічне раболепіє і стає гидко. Думаєш: чого ж ті українці так ненавидять у собі українця? Чого волють бути паршивою гнидою чужинської воші, а не достойними представниками свого народу? Підгнило національне коріння? А може, його й не було.

Природа дала лише ті корінчики, які тягнуть із землі рідної, з народу свого лише поживу утробну. Червоно росте, а душа зачахає... Повернімося до одкровень “Маститого чекіста”: “Якби серед них не було зрадників...”

Не деталізуватимемо, що “кузнеци человеческого счастья” самі масово кували зрадників. А “кузнеци”, треба віддати належне, були фахові. І “кузня” потужна.

Уже на 20 червня 1945 року в Західній Україні була розташована третина всіх внутрішніх військ СРСР. Діяло понад 150 спецгруп, легендарних під орунівське підпілля. Три псевдопроводи окружних, кілька крайових, районні. Ці “бандерівські” групи склалися з бандюків, рецидивістів, довшколенних у спецколах під Москвою, Воронезом. Вони жорстоко, демонстративно вбивали невинних людей, виколували очі, вагітним жінкам розпюрювали утробу, гвалтували й розпинали дівчат, закидали трупами криниці, спалювали оселі разом з господарями. Усі ці страхотні списувалися на “кровожадних бандерівців”. А це збивало з пантелику навіть місцеве населення — саму базу підпілля, — дезінформувало цілу країну, світ. Надламувало віру багатьох підпільників у справедливість боротьби. Адже система суворої конспірації у підпіллі не дозволяла швидко й точно зорієнтуватися у цих диверсіях. А в підпіллі переважно була молодь. Досвіду агентурної боротьби не мала...

Та перенесімося у ті часи. До конкретних фактів і конкретних людей. Прослідкуємо історію деяких зрад і долю зрадників... Рік 1948. Кременецький район Тернопільщини.

Петро Смикуржевський, 28 років. Агент МГБ від березня 1946 р. “Кравець”. Народився у Кременці. У багатодітній родині. Здобув сім класів освіти. На той час освіта пристойна. Здобув фах брукера. Належав до категорії тих, що не дуже влазять у політику, хоча й не був байдужим до роду й народу. А ще мав природну кмітливість: за що брався, все йому вдавалося. Фактично, люди-

ною був доброю, не агресивною, доброзичливою. Але... “плив за течією”. А життєвий досвід доводить: хто за течією пливе, вище болота не піднімається. Буває і гірше — затуляє у трясовину... І ще залежить від того, хто пливучому за течією на тій течії зустрічається. Більше “нейтральних”, “крилатих” чи “рогатих”...

Петрові не поталанило. На його життєвому руслі не трапилося людини, яка б підштовхнула його до якогось надійного берега. Та, правду кажучи, він і сам цього не дуже прагнув.

У час воєнного лихоліття пішов в українську поліцію. Німці її розігнали. Учорашні українські поліцаї примусили служити шуманам. Утік. Але у підпілля не пішов. Викопав удома криївку. Переховувався сам. Коли прийшли другі “визволителі”, прийняв у свою криївку повстанця “Омелька”. Отой “Омелько” й перемолов Петрове життя. І не лише Петрове... На жаль, у підпіллі також не всі були “святими та праведними”...

“Омелько” працював підрайоновим підреферентом служби безпеки.

Із протоколу допиту СБ: “...Будучи на цьому становищі, дозволяв собі негідні вчинки, особливо на сексуальному тлі... За ці провини провід ОУН вирішив притягнути його до відповідальності...”

Але “Омелько” втік. І переховувався у Смикуржевського. І не лише переховувався. Він закрутив таку розпусну веремію. Довів до самогубства двоюрідну сестру Петра Люсю, що у підпіллі була медсестрою. Звів наймолодшу Петрову сестру-школярку Зою. Гуляв з рідною сестрою Люсі Ніною. Вів розпусне життя в Петровій хаті ще з якимись жінками. Знущався з Петровою дружиною. Погрожував убити Петра...

Петро був у безвиході. Для самозахисту мав лише гранату і сокиру. Гранату Зоя викрала, а сокиру заховала. Та й, правду кажучи, шкода йому було “Омелька”. І сердився на нього, і боявся його, і від туберкульозу спасав його — уколи робив.

“Врятувала” Петра та ж Ніна, яка з “Омельком” також крутила шури-мури. Приревнувала його до Зої. І вирішила помститись.

З протоколу допиту служби безпеки:

“...3.8.1946 р. увечері вбігла Ніна і каже: “Слухай, Петре, облага! Де “Омелько”? Я сказав, що не знаю, куди він пішов. Не встиг заховатися у криївку, до хати увійшло кілька людей. Один з них освітив мене ліхтариком: “Що, Петре, не впізнаєш мене? Це я, заступник начальника МГБ Кравченко. Ми прийшли, щоб врятувати тобі життя...”

Ніна подала стільці, запросила сідати...”

Того ж вечора “врятований” Петро підписав заяву:

“Я, Смикуржевський Петро Васильович, зобов’язуюсь і даю згоду доносити органам МГБ про “Омелька”, “Богуна”, “Яцека”. Клянусь своєю честю, що буду чесно і совісно працювати...”

Підписав своїм прізвищем. І поставив під ним псевдонім “Кравець”, який присвоїв Кравченко...

З протоколу допиту службою безпеки:

“...Я рішився рятувати своє життя і віддано працювати для органів МГБ. На таке рішення зложився наступні причини:

а) Я бачив, що перед МГБ тяжко буде крутити;

б) Не піти вповні на агентурну роботу — значить загинути;

в) Матеріального забезпечення я не мав майже жодного;

г) На мою думку, в підпіллі людей вже майже немає. Про тих, які залишилися, я думав так, як про “Омелька”...

Я прийшов до висновку, що треба солідною роботою здобути собі авторитет у більшовиків, буде матеріальне забезпечення, буде охорона... Хоч у глибині душі я ніколи не погоджувався з ними. Бачив на кожному кроці їх обман і брехню...”

Отже, “честь” і “совість” пішла на службу до “обману” й “брехні”.

Агент “Кравець” “здобував авторитет”. Треба сказати, що йому в помічники МГБ виділило ще новоспеченого агента “Гавриша”. Це колишній студент Кременецького медінституту Юрко Сукенник, якого також Ніна здала більшовикам. І, мабуть, лише за те, що той товаришував з “Омельком”. До речі, здала вона й двоюрідну сестру Зою, нову любов “Омелька”.

Умілець на всі руки, Петро Смикуржевський став справді здібним агентом “Кравцем”. Завичай з ним часто консульгувалися, радилися. Навіть довіряли свої особисті чи службові таємниці.

З протоколу допиту службою безпеки:

“...Підполковник Хорсун — начальник оперативного відділу обласного управління МГБ свого часу оповідав, що на Стрипі, біля Тернополя він “накрив” багато провідників ОУН. Хорсун сказав, що тепер майже все спаралізоване. Згинув один окружний провідник, один ще вищий і кілька інших людей. Крім цього одного провідника взяли живого...”

На жаль, самовихвалення оперативника були гіркою правдою.

29.06.1947 р. на відтинку “Стрипа” між селами Купчинці Козлівського району та селами Ішків і Багатківці Золотниківського району, в очеретах, внаслідок зради колишнього окружного референта СБ “Жара” (“Долі”) — Іуди Василя Магдія — загинули: провідник СБ Подільського краю Мирослав Вовк (“Єфрем”), окружний референт пропаганди Петро Сіно (“Супрун”), хорунжий Михайло Мотиль (“Плестун”), кушовий Ілько Білик (“Лоза”) та зв’язкові Василь Дусановський (“Галенко”) і “Шпак” (прізвище невідоме).

А наступного дня зрадник привів карателів до криївки на хутір Драгоманівка. Загинули окружний провідник Ярослав Бабій (“Шах”), районний провідник Козлівщини Ярослав Дідик (“Нечай”, “Бескид”), районний

провідник СБ Ярослав Ткач (“Тихий”), зв’язковий Петро Паламар (“Качор”), секретарка Ольга Стець (“Оля”).

Отже, Хорсун мав чим хвалитися. Але... Не сказав про долю самого зрадника. Як і не всю правду подавав своїм зверхникам.

Витяг з інформації заступника начальника управління 2-н МГБ УРСР підполковника Пастельняка щодо діяльності агентурно-провокаційної мережі в Західній Україні за 1947 р.

“В іюні 1947 года УМГБ Тернопольской области был завербован в качестве агента под псевдонимом “КРАМАРЧЕНКО” бывший руководитель СБ окружного “Провода” ОУН, имевший бандитскую кличку “ЖАР”.

По данным “КРАМАРЧЕНКО”, нашими органами были ликвидированы 13 руководящих участников ОУН, в том числе руководитель СБ краевого “Провода” ОУН “ПОДИЛЛЯ” по кличке “ЕФРЕМ” и руководитель Тернопольского окружного “Провода” ОУН по кличке “ШАХ”.

После ликвидации перечисленных бандитов, через “КРАМАРЧЕНКО” были проведены мероприятия по захвату организационного руководителя краевого “Провода” ОУН “БУРЛАНА”.

В ходе проведения этих мероприятий “КРАМАРЧЕНКО” создал агентурно-боевую группу из числа 3-х лично ему известных участников ОУН.

Один из них — МИСЬКО — своим поведением вызвал со стороны бандитов подозрение, был схвачен ими, допрошен и разоблачен.

По данным МИСЬКО бандиты устроили засаду против “КРАМАРЧЕНКО”, который, будучи ими ранен и не желая здаваться, застрелился...”

Повстанец “Місько” (Михайло Пасічник), колишній бойовик “Жара”, завербований цим іудою і його новими хазяями, як агент, перервав і свого колишнього шефа, і обласне МГБ. Як зв’язковий із провідником “Бурланом”, він запропонував заманити “Бурлана” у свою “новозбудовану криївку”, там підсунути йому снотворне і почепити наручники. МГБ забезпечило “Міська” наручниками і вишняком, приправленим сильнодіючим снотворним. В умовленому місці чекав “Жара”, тобто новоспеченого “Крамарченка”. Повідомити, що “Бурлан” у криївці. Коли “Жар” з’явився і тихо спитав: “Є?” “Місько” відповів: “Є”. І вистрелив Іуді в груди. У цей час із-за кушів поспішалися автоматні черги в бік автомашин із солдатами. За кущами лежали ще кілька повстанців, які “Міська” підстраховували...

Слід зазначити, що жодної нової криївки “Місько” не споруджував і провідника у неї не заманював. І “бандитами схвачен” не був. Удаючи, що співпрацює з МГБ, він працював на підпілля.

Зліквідувавши Іуду Магдія, Михайло Пасічник у цьому бою, на жаль, і сам загинув...

Та повернімося на Кременеччину. До агента “Кравця”. Той, як і обіцяв, працював “чесно і совісно”. “Здобув авторитет”. За кожну виконану роботу отримував гроші. А зі своїм безпосереднім розпорядчим оперативником Комаровим майже поріднилися. Ходили один до одного в гості,

Я не раз задумувався над природою зрад. І дійшов висновку, що від “невинного” нашіптування до смертоносних доносів — один крок. Якщо суб’єкт має нахил до підлості маленької, то приїде та чорна година, що він учинить щонайпідліше. Той, хто доніс сьогодні тобі на когось, завтра комусь донесе на тебе.

У Радянському Союзі ситуаційні нашіптувачі і штатні стукачі були в кожному колективі. Їх культивували, їх вишколювали, їх підгодовували, їх розплоджували. Як бацилу чуми чи холери. Увесь суспільний організм імперії був “зшитий” отим гадюччям. Фактично на ньому вся імперська система й трималася.

Будь-яка зрада за своєю суттю — ганьба. Та найганьбнішою є зрада духовна. Зрада свого народу, його ідеалів, святинь...

“Ми принаймні ще довго не змогли б перемогти підпілля на Західній Україні, якби серед них не було зрадників... Правда, вся наша агентурна машина працювала на те, щоб у їхньому середовищі сіяти підозру. Підозра ж породжувала недовіру, а недовіра тягнула за собою самознищення і зраду...”

Це одкровення одного “маститого” чекіста.

Зрадники, запроданці, політичні повії є в кожного народу, на кожній землі. На поверхню вони виповзають найчастіше тоді, коли своїм тхорячим нутром відчувають, що є кому продатися. Коли на ту землю насуваються чужинецькі завойовники або закланні “родичі”.

Але не кожен піде на зраду навіть у найбезвихідній ситуації, як і не кожен у найжорстокішому бою здатний стати героєм. Для цього мусять бути суттєві передумови і, мабуть, насамперед — генетичні.

Якщо коріння здорове, то й древо буде здорове. Якщо в роду укорінена рабська гниль, то й крона буде із суцільних покручів.

Дід був енкаведистським помелом. У роки голодомору вимітав людські комори і людські печі. Батько — архіваріусом КГБ. То чого ж дивуємося, що воно — голомозе й чортоподібне — виповзає на екрани телевізорів, на шпальти шовіністичних рептілюк, опльовує українську історію, лицарів народного духу, наші національні святині?

Потолочко української історії витолочує в Україні все українське, лиже гузицю московитськомо сатрапу, молиться на “останню психотропну зброю російського імперіалізму — Ки-



пили горілку, співали пісень. Уже “поздавав” усіх, кого знав із царини руху спротиву. Успішно й артистично виконував роль “підсадної качки”. Але... До часу збавок воду носить. Усе має свій початок, і все має свій кінець.

На території, яку обнюхував “Кравець”, переховувалися дві колишні санітарки УПА Анна Брацлавська і Гафія Сенюк. Обидві з села Тилявці Велико-Дедеркальського району. Емгебісти полювали за ними, але упіймати не вдавалося.

Гафія свого часу квартирувала у Тилявцях, що біля Кременця, у дідуся Юрка Сукенника, нішнього агента “Гавриша”. Був там часто і Юрко. То з Гафією зналися. Юрчик обожнював повстанців, сам хотів піти у підпілля. Тому й до “Омелька” був прив’язаний.

Коли Ніна Юрка “здала”, Гафія якось про це дізналася. І де могла, застерігала людей, що Юрко працює на МГБ. Отже, агентурна вісь “Кравець” — “Гавриш” була на грані зламу.

З протоколу допиту “Кравця”:  
“У червні 1947 року я квартирував у Мартошки. До хати зайшла якась дівчина. Я заховався, щоб мене не бачила. Мартошка дала їй дещо з’їсти і та відійшла. Пізніше Мартошка мені оповіла, що це Гапка Сенюк, яка скривається перед большевиками. Я відразу тим зацікавився, бо мав завдання її і Анну Брацлавську зліквідувати”.

Наступного дня, коли прийшла Гапка, “Кравець” вже не ховався. Видав себе за повстанця. Здобув довіру дівчини тим, що є братом Люсі, яка отруїлася. Випитував про зв’язки з повстанцями. Пообіцяв забезпечити підпільницю надійною квартирою. Юрка ж повідомив Мартошкою, аби увечері прийшов, бо є Гапка. Мартошку попередив:

“Гапка не повинна знати, що ми з Юрком знайомі”...

З протоколу допиту “Кравця”:  
“Під час розмови з Гапкою я зауважив у неї на шиї срібного хрестика моєї роботи. Його я впізнав, бо він інкрустований білими коралами. На мій запит, де вона його взяла, сказала, що купила в Почаєві. А цього хрестика я подарував колись Юркові...”

Під час розмови з Гапкою я питав її, чи вона знає, хто такий Юрко Сукенник? Вона важко зітхнула і сказала: “Колись хороший хлопець, а тепер — сексот...”

Перед вечором прийшов Юрко і передав через Мартошку грипса від Комарова: “Друже “Кравець”! Скільки ви будете бавитися з тою засранкою? Пора вже з нею покінчити. К.”

Мартошка сказала, що Юрко буде нас чекати біля куців глуду. При стежці до лісу.

Увечері я вийшов з Гапкою на умовлене місце, запевняючи, що переходимо на іншу квартиру...”

Ця “квартира” для бідної дівчини виявилася останньою.

“Колись хороший хлопець, а тепер — сексот”, — шепнув головному сексоту, що “вже яму викопав”. І до Гафії:

— Востаннє кажу тобі: підемо на МГБ!

— Краще вмерти... — ледь чуто відповіла.

З протоколу допиту “Кравця”:  
“Коли вона повернулася до нас спиною, Юрко вдарив її лопатою по голові. Навіть не зой-

кнула, звалася на землю. Ми заложили Гапці на шию шнурок і задушили. Потім віднесли до приготованої Юрком ями...”

Наступного дня я передав в МГБ Комарову хусточку і нитки, які знайшли в кишені Гапки, а також хрестика, якого зняли з її шиї...

...Відносно Ганни Брацлавської. Застрілити її я не хотів. Накреслив план здати її органам, а там, що хоче, хай робить...”

І здав. Так же підступом. Використовуючи ім’я загиблої Люсі. “Широ плакав за Люсею” перед новою жертвою. “Співав пісень, яких співала Люся”. Маніпулював іменами підпільників. Аби тільки Ганна повірила, що він підпільник, прикомандирований проводом налагодити зв’язки. ...І так розжалобив “об’єкта”, що та почала плакати, аби він не переживав, заспокоювала, гладила його по голові. Потім делікатно спитав, чи в неї нема зброї або отрути? Бо



він має намір залучити її до активної роботи. А закони підпілля — живим не здаватися. Щоб, на випадок необхідності, було чим себе умертвити. І, основне, випитував.

Де є надійні квартири, кривки? З ким із повстанців вона контактує?

Перепровадив Ганну на “надійнішу квартиру”. До свого дому. А там уже чекав “провідник”... Тут підпільники видали пістоля — шістку.

Повстанець “Кравець” по вуха “закохався” у Ганну. Спав із нею в одному ліжку, пояснивши своїй дружині, що це необхідності агентурної роботи... Розкрутили Ганну ще більше, а тоді перепровадили на ще надійнішу квартиру — в управління МГБ. Правда, дорогою “шістку” від неї забрали... “Провідник” тут розконспірувався — “...заступник начальника районного управління МГБ — Кравченко...”

На мікроскопічне щастя Ганни, “провідник” також любив ласувати жіночими принадами. Для того, щоб “спокійніше працювати”, повів її на свою квартиру...

Як працювалося на тій квартирі, можна лише здогадуватися. Але кожна мисляча людина розуміє, що життя набагато дорожче, ніж давно утрачена цнота...

З протоколу допиту службою безпеки Ганни Брацлавської:

“...Прийшовши у помешкання, він завів мене в невеличку

кімнатку, дав мені шинелю, жакети, щоб я лягла спати. Я лягла і, змучена горем, задрімила. Коли пробудилася — надворі дніло. Я подумала, що чекає мене сьогодні? Страшно зробилося, що мушу вести катів і показувати місця людей, де перебувала. І в цей час кинулася до вікна — вирішила тікати. Однак з вікна до землі було високо. Кімната — на другому поверсі. Тоді я зачинила вікно і пішла до дверей. Двері в коридор були зачинені. Пішла до дверей, які вели на балкон. На щастя вони були не замкнені. Я тихенько відчинила та виглянула на дорогу. Попід домом ходив вартовий. Якраз йшов — очима до мене. Я присіла і прикидала, як злізти з балкона. Побачила, що по стовпі можна спуститися наниз. Коли вартовий пішов назад, я зсунулася по стовпі додолу, звернула за ріг дому, опісля скочила в город, а відтак у гушавник соснини. До дня я забігла ще на

Жолобецькій хуторі, а вранці пішла у с. Шпиколоси повідомити, що зі мною сталося, сказати тьоті, в якій я квартирувала, щоб була обережна, бо я перед большевиками проговорилася...”

Словом, Ганна бігла від села до села, попереджала тих, про кого проговорилася. А потім віднаїшла знайомих повстанців, розповіла, як, де і чому вона нагрішила...

Безгрішних людей не буває. Але, як твердить відомий польський теолог-дослідник Едвард Станек у своїй праці “Наші вади і наші чесноти”: “Гріх є вчинком, одноразовим актом... Натомість вада є хворобою, хронічним станом, в якому запалення існує постійно... І тому вада, подібно до хвороби, формує всі дії, слова і навіть поставу людини...”

Отже, до гріхів приводять вади. А вади, як і чесноти, можна культивувати, пропагувати. Навіть у всесдержавному масштабі. Як ото свого часу радянська пропаганда культивувала продажність Павлика Морозова, Валі Котика та ім подібних шеноків. Найстрашніші вади видавала за найсвятіші чесноти. І вирощувала на цьому чорному вареві підрастаюче покоління. Практика й час робили своє. І вони виростили енкаведистськими шакалами, емгебістськими вовками чи кадебістськими гіенами.

Ще раз пробіжимо думками по дійових особах цієї трагічної оповіді. Будемо називати їх

і рідними іменами, і тими, яких вони заслужили.

Слідчий СБ, який допитував “Кравця”, у своїх заувагах пише: “Психологічна структура “Кравця” була досить дивна.

Свої зізнання він зробив без жодного тиску. Оповів навіть те, чого ми не знали — про ліквідацію Гапки Сенюк. Вважав це найбільшим своїм злочином. Плакав. Каявся, чого він не пішов з нами ще 1944 року... Що не повернув своєчасно з того шляху, на який його заангажували.

Він належав до людей чутливих. Мав нахил писати вірші, співати пісні. В основі “Кравець” був не злим чоловіком. Однак ослабій, щоби в сучасній дійсності самостійно зважуватися на якийсь ризикований крок. Інстинкт самозбереження був у нього сильніший, ніж національні почуття...

“Я здаю собі справу, що я нароби, — сказав він. — Мені вмирати не страшно. Але страшно, що я помру не за Україну, а за її ката. Єдиним моїм бажанням є піти до Кременця і за все відістити...”

Останні слова “Кравця” були: “Прощай, світе! За тебе, кате, гину. Слава Україні!”

Помічник “Кравця” — агент “Гавриш” — Юрко Сукенник. Син священика Андрія Сукенного, який на той час сидів у тюрмі “за антирадянську пропаганду у церкві”. Мав один рік науки у Кременецькому медінституті. Патріотично налаштований повстанцями, які часто квартирували у його діда на Тетильновецькому хуторі Александрівка. Свого часу “молився на повстанців”, сам мріяв піти у підпілля. Гафійці Сенюк почепив на шию хрестик, подарований Смикуржевським, аби беріг її від біди. Тепер сам став тією бідною і катом цієї незламної патріотки — разом із автором хрестика почепили її на шию петлю, щоби задушити свою совість і свою віру...

Є така хвороба лаконтропія, за якої людина раптово перетворюється на звіра.

Як бачимо, кожна раптовість має стежки своєї тягlostі. Круті й колючі. Як ведуть манівцями. Над прірвою і в прірву. На тих стежках легко важити не можна.

Оплутана і продана “повстанцем” “Кравцем” за 500 рубликів Ганна Брацлавська — “Катя”. Відчайдушно виривається з емгебістського паутиння. Бігає по селах, аби врятувати хоч тих, до кого ще не дотяглися руки ката...

Не всі здатні стати зрадниками, як і не всі можуть бути героями.

Люся Завидюк, призначена і зраджена “Омельком”, у розпачі прийняла отруту. За зраду особисту вона не “помстилася” зрадою духовною. Пішла з життя, але не пішла служити ворогові.

Її рідна сестра Завидюк Ніна проявилася як цинічна розпусниця і мстива продажна істота.

“Омелько” (двадцятип’ятирічний Василь Бойко, родом із Шумська).

Піддавись ваді розпусти, нароби багато лиха. Але й мав ту чесноту, що не мав вади продажності духовної. Засуджений своїми до страти, скривався. Виманюваний емгебістами — не здався. 20 січня 1947 р. у бою з большевиками на Бонівці біля Кременця, поклавши одного ворога, загинув...

Із часів описаних подій скляло багато води і чимало крові.

Уже маємо ніби свою незалежну Україну. Із жовтоблакитним прапором, під яким воювали за волю повстанці, із тризубом, який вони носили на кашкетах і... на жаль, ще з “енкаведистами”, “емгебістами” і “кагебістами” при владі. Принаймні, якщо не фактично, то практично. Комуністи і московитські шовіністи й дали нам формують закони життя і смерті. “Спецгрупи” на кшталт “Русского міра”, “Українського вибору” та іже з ними вибирають для України нову рабську петлю. Баламутять українське й світове поспільство. Московські провокатори випробовують наші нерви упослідженням нашої мови. Наш природний потяг до рідного слова, рідної пісні, рідних святинь клеймують “пещерним націоналізмом”. Спроби супротивитися цьому хамству називають “фашизмом”. Запеклі сіоністи звинувачують нас в антисемітизмі. “Канонізовані” імперськими ідеологами сатаністи у рясках оголошують нам “анафеми”...

Тоді нас нищили фізично. Тепер прагнуть знищити духовно.

Перетворити на безлику масу. Не дати з’єднатися з цивілізованим світом. І знову ворогам у цьому допомагають з а п р о д а н ц і.

Іуда “на Стрипі”, запродавши друзів, вмовляв наречену, яка не хотіла виходити з підпілля:

— Все покінчено. Вони хотіли судити мене, я засудив їх. Підеш зі мною в Тернопіль. Там — безпечно. Нам дадуть помешкання. Одружимося.

Боятися нема чого. Їх вже зовсім мало залилося... А на випадок війни — виїдемо в Рязань, чи куди... І будемо щасливо жити...

Чуже нещастя не дає щастя. “Вийхав”...

Скочив у болоті біля річки. У новенькій солдатській куфайці з погонами капітана, яку заробив іудиною службою.

“Кравець”, який також вважав, що “повстанців мало залилося”, перед смертю “прозрів”. Готовий був піти в Кременець і помститися.

Слідчий СБ у своїх заувагах відзначає, що певен, якби “Кравця” відпустили, він ніколи вже не пішов би проти своїх.

Мені здається, що поки “Кравець” дійшов би до Кременця, то “свої” для нього могли знову стати чужими. Мабуть, з цього й виходив підпільний суд.

Пригадується мені ще один агент, про якого колись писав. Той дожив до розвалу “такої сильної” імперії. (До речі, рівно 1618 років тому 17 січня впала “могутня” Римська імперія.) Просив у людей вибачення. І розмальовував церкви... Відмолював гріхи...

Деякі сьгоднішні іуди також церкви будують. Організують об’єднання запроданців своєї шкіри чужій вірі. Споруджують собі домашні каплички, аби відмолювати гріхи безчестя, злодійства, насильства і зради. Але запродана сатані душа ні твоє тіло, ні рід твій не ошчасливить. Хоч би скільки ти свічок у церкві ставив, запродану душу вони не очистять і не зогріють... А життєва практика показує: хоч який би ти був “усесильний”, скільки тюремних камер і могил заповнив би ти невинними людьми, твоя камера і твоя могила чекатимуть лише тебе. А може... й твоїх нащадків... До сьмого коліна...

17.1.2013



Валентина СИДОРУК,  
заступник голови Іллічівського  
МО ВУТ “Просвіта”  
ім. Тараса Шевченка

## Найважливіша справа

*З якого боку не приступай до наших  
національних і громадських справ, а  
все виходить, що нема в нас справи  
важнішої, як просвіта народна.*

Михайло Драгоманов

Під час піднесення українського національного руху в роки революції 1905—1907 рр. “Просвіти” почали створювати по всій Наддніпрянській Україні та в місцях компактного проживання українців у Центральній Росії й на Далекому Сході. Серед перших на Наддніпрянщині була створена “Просвіта” в Одесі, а зареєстрована 25 листопада 1905 року. У січні 1906 р. просвітяни заснували в Одесі газети “Народня справа” та “Вісті”, видали низку цікавих книг, які надсилали іншим “Просвітам” України, організували першу в Одесі українську школу та читальню. “Просвіта” мала свій хор, бібліотеку, де нарахувалося понад 2 тисячі книг, музей (понад 300 експонатів). Численні літературно-мистецькі вечори, вистави української класики, що їх організували просвітяни, викликали неабиякий інтерес у мешканців міста, будили у них національну свідомість. На 1 січня 1908 р. у “Просвіті” нарахувалося 532 особи.

Плідна робота одеських просвітян викликала стурбованість жандармів. Восени 1909 р. одеську “Просвіту” заборонили. Влада закрила книгарню та першу українську школу. Проте українська громада міста діяла в інших товариствах: у лютому 1910 р. було зареєстровано “Одеський український клуб”, а 1912 р. — товариство “Українська хага”. Засновники й активні члени одеської “Просвіти” згодом стали відомими всій Україні діячами. Серед них — талановитий лікар, лідер Української народної партії Іван Луценко, один із видатних українських істориків академік Михайло Слабченко, визначний бібліограф, фольклорист, мовознавець Михайло Комаров, автор першого шкільного підручника з історії України і опери “Катерина” Микола Аркас (за сприяння одеситів він організував “Просвіту” в Миколаєві), відомий дослідник європейської історії Іван Бондаренко. З одеської “Просвіти” вийшла ціла плеяда міністрів уряду Української Народної Республіки 1917—1920 рр.: прем’єр-міністр Володимир Чехівський, міністр юстиції Сергій Шелухін, міністр фінансів Петро Климович, міністр закордонних справ Андрій Ніковський, міністр віросповідань Іван Липа.

Одеська “Просвіта” відновила діяльність у січні 1918 р. у помешканні Англійського клубу (тепер Морський музей). Проте після встановлення радянської влади її ліквідували, як і скрізь по Україні.

У часи перебудови, у другій половині 1980-х років, активізувалася і українська громадськість Одеси. Найпліднішою була діяльність обласної одеської “Просвіти”, коли її очолювала Галина Дольник. Виставки, презентації, конференції, лекції — завдяки цим заходам “Просвіта” здобувала авторитет не тільки в місті, а й у всіх кутках області. Велелюдно відзначили століття одеської “Просвіти” 2005 року.

Вітаючи всіх зі святом, Г. Дольник сказала: “Станьмо всі, як один, у просвітянські лави, пам’ятаючи про те, що тільки що-



Хор “Червона калина”



Просвітяни проводять заходи біля барельєфа Тараса Шевченка



Презентація збірки “Незгасна свічка скорботи” у міській бібліотеці



Офіс Іллічівської “Просвіти”

денна праця, власні сили та Божа справедливість приведуть нас до плідних результатів”. В історії рідного краю залишаються просвітяни, які впродовж років активно несли ідеї просвітництва: Наталя Білінська, Володимир Чумаченко, Сергій Лобан, Михайло Аксанюк, Михайло Мацюк, В’ячеслав Кушнір, Олександр Болдирев, Володимир Гарбарчук, Олександр Птащенко, Анатолій Мисечко, Михайло Перегінчук. Зараз на ниві просвітництва самовіддано працюють Тетяна Ананченко, Аліна Пляченко, Роман Кракалія, В’ячеслав Кушнір, Геннадій Шипківський, Дмитро Шупта, Олександра Різників, Олександр Музичко, Галина Дольник, Наталя Чайчук. Відновлено діяльність Українського клубу Одеси, діє лекторій відомих діячів сучасності. Та сьогодні просвітянам доводиться працювати в надзвичайно важких умовах. Міська та обласна влада фактично підтримує дії українофобів, переслідуючи єдину обласну українськомовну газету “Чорноморські новини”, яка стоїть на патріотичних позиціях; ухваливши антиконституційне рішення щодо надання російській мові в Одесі статусу офіційної, рішення про перейменування вулиці Івана та Юрія Лип — відомих одеситів. Головні рупори антиукраїнської істерії — телеканали “Академія” (нар. депутат С. Ківалов) та АТВ (нар. депутат І. Марков). Просвітяни разом із громадськістю міста провели безліч протестів, останнім часом справа дійшла до фізичних сутичок. У цій виснажливій боротьбі обласне Правління “Просвіти”, на жаль, не має змоги приділити достатню увагу діяльності міських і районних осередків.

Приморське місто Іллічівськ, що на Одещині, — молоде. Але й нашим просвітянам є чим звітувати, немало зроблено для утвердження національних ідеалів у рідному краї. Ще наприкінці 1980-х років на хвилі демократичних перетворень почала гуртуватися передова громадськість міста. У ті дні найорганізованішими в нашому молодому містечку виявилися вчителі української мови та літератури, принижені й зневажені в радянські часи. Член обласної Асоціації вчителів української мови та літератури Василь Панасюк запропонував іллічівцям створити таку організацію. Її очолив Володимир Корнійчук. Члени Асоціації й стали ініціаторами створення Товариства української мови й культури. 11 листопада 1990 року рішенням установчих зборів було створено Товариство української мови та культури “Відродження”. У січні 1991 року Товариство зареєстрував Іллічівський міськвиконком. Першими керівниками ТУМ “Відродження” стали Віталій Берук і Тетяна Засипкіна, потім Валентина Сидорук і Володимир Корнійчук. Бережемо пам’ять про тих, хто сприяв розквіту нашої організації на шляху становлення: Семена Степуся, Миколу Світличного, Анатолія Іщенко, Володимира Юзюка, Якова Данчука, Юрія Штельмаха, Василя Сагайдака, Валентину Нечитайло, Валентину Заїккіну.

Головна мета діяльності Іллічівського міського об’єднання “Просвіти” — всебічне сприяння розбудові та зміцненню Української держави, утвердження державної мови в усіх ділянках суспільного життя, поширення знань серед населення з метою формування національної свідомості громадян міста. На цій



благородній дорозі довелося витримати і спротив міської влади, і нерозуміння громадян, і запеклі дискусії в самій організації щодо мети і методів роботи.

Із метою відродження національних традицій та обрядів члени Товариства організували поїздки іллічівських школярів у західні області України на Різдвяні та Великодні свята, зустрічали в Іллічівську делегації з Івано-Франківщини, Львівщини.

Із проголошенням незалежності України Товариство організувало роботу курсів української мови для вихователів, учителів, ініціювало відкриття в місті українських груп, дитсадків, а пізніше — й школи № 6. Підручники для української школи збирали, де могли. Особливо багато зробили для забезпечення учнів підручниками просвітянки Валентина Павлюк і Жанна Просунко.

У листопаді 1993 року головою ТУМ “Відродження” стала Інна Головаченко, відзначена за плідну роботу медаллю “Будівничий України”. 1995 року “Відродження” у зв’язку з реорганізацією перейменоване в Іллічівське міське об’єднання ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка. З 1995 до 1997 року виходила сторінка “Просвіта” у міській газеті “Черноморський маяк”.

Традиційними просвітянськими заходами в Іллічівську стали відзначення Дня Незалежності України, Дня Матері, Дня української мови та писемності, Шевченківських днів, вшанування пам’яті жертв голодоморів і комуністичного терору, Різдвяних свят, Дня Соборності України. Просвітяни зустрічали в Іллічівську етнографічний хор “Гомін” під керівництвом лауреата Шевченківської премії Леопольда Яценка, кобзарів Віктора Лісовола, Віталія Мороза, правозахисника Левка Лук’яненка, народних депутатів України, представників української діаспори зі США, поетів, письменників зі столиці, Одеси та області.

2005 року головою Іллічівського МО ВУТ “Просвіта” обрали Юлію Сидорук. Тоді ж почала виходити газета “Рідне слово” — орган міської “Просвіти”.

Із 2006 до 2012 року об’єднання очолювала Валентина Сидорук, її заступником був Віталій Живилко — директор вечірньої школи, людина творча й віддана національній ідеї. Правління дійове й ініціативне. Ці роки позначені багатьма добрими справами. Зокрема поживалася видавничя діяльність організації. Завдяки спонсорам видали посібники: “Невмируща пам’ять скорботи” (спогади про голодні роки, записані просвітянами від іллічівців і мешканців навколишніх сіл), “Мово рідна, світи в ріднім домі” (збірник статей і виступів про мову іллічівських просвітян), “Уроки здоров’я” (розділи “Кинь цигарку”, “Наркотики як загроза для здоров’я нації”, “Правда про алкоголь”, “Цнота — запорука здоров’я нації”, “Бережи честь змолоду”, “Будьте здорові!”), посібник для вчителів та батьків “Небезпечні ігри” (про різновиди наркотичних речовин і боротьбу з ними), збірник “Цитатник українського патріота”. Завжди використовуємо їх у розмовах із молоддю.

Виходить сторінка “Рідне слово” у міській газеті “Черноморський маяк”, яку редагує просвітянка Олена Калита. Цього довелося довго й наполегливо вимагати від міської влади.

З ініціативи “Просвіти” прийнято міську програму розвитку і функціонування української мови



У гостей у Іллічівській “Просвіті” бандурист Віталій Мороз



Правління Іллічівської “Просвіти”



Біля Полтавського краєзнавчого музею

до 2010 року, хоч деякі пункти не вдалося виконати досі: перейменування вулиць, створення краєзнавчого музею, використання української мови в позашкільних закладах. Не дала влада дозволу й на відкриття виставки про історію УПА. Для належного виконання програми потрібна насамперед патріотична позиція керівників міста, депутатів міської ради. Ми провели пікетування проти мовного закону Ківалова—Колесніченка, збір підписів за єдину державну мову (українську). Стало традицією в День української мови та писемності в центрі міста проводити акцію з виступами просвітян, учнів. Малечі даруємо книжечки. Іллічівці мають змогу поспілкуватися з просвітянами-письменниками В. Павленком, О. Кривошапкою, О. Калитою, В. Сидорук, Р. Цяприкою. Співпрацюємо з міським літературним товариством “Сузір’я”, разом відзначаємо День поезії, запрошуємо талановиту молодь.

Найстарша просвітянка — 85-річна режисер Маргарита Терещенко плакає таланти в театральній студії “Юнь”. Важко знайти людину більш активну й оптимістичну. Багато її учнів навчалися в Інституті імені І. Карпенка-Карого, працюють у мистецьких колективах міста, на телебаченні. Валентина Штельмах веде заняття в клубі народної творчості “Обереги”, який об’єднує майстринь Іллічівська.

Наша “Просвіта” ініціювала проведення в Іллічівську фестивалю народної пісні “Серпневий заспів” ім. Юрія Штельмаха. До Дня Незалежності зустрічаємо мистецькі колективи з усієї України.

Науковці — подружжя Сапожникових — вивчають історію нашого краю. Стала традиційною науково-практичною конференцією для молоді “Край мій рідний південний” на базі Іллічівського судноремонтного ліцею. Тут просвітян організує директор Олександр Шаповалов. У міській бібліотеці до ювілейних дат визначних діячів проводимо лекції, публічні читання.

Просвітяни друкуються в різних виданнях, беруть участь у міських радіопередачах. До 140-ї річниці ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка був оголошений конкурс рефератів і творчих робіт серед учнів міста на тему “Лицарі досвітніх вогнів”. Кращі роботи отримали нагороди, їх заслухали на урочистому зібранні. До 20-річчя Іллічівської “Просвіти” відбулося урочисте свято, концерт.

Нині Іллічівське міське об’єднання нараховує 68 членів, що входять до 6 осередків: “Гімназія”, “Школа № 6”, “Лицей”, “Порт”, “Хор “Червона калина”, “Пенсіонери”. Нещодавно головою МО “Просвіти” обрали Олександра Кривошапку.

Ефективною формою роботи вважаємо виїзні засідання просвітян у колективи міста. Формуємо групу, яка могла б якнайповніше висвітлити діяльність “Просвіти”: розповідь про організацію, виступ поета чи письменника, народної майстрині, виставку декоративних виробів, вишивок тощо. Любимо ми й подорожувати. Побували на Черкащині, в Києві, Запоріжжі, Полтаві, у Львові, на Волині. Допомогає транспортом порт, спонсори. Дуже вдячні просвітянам, які зустрічали нас, організували екскурсії.

Те, що людина є членом “Просвіти”, свідчить про її небайдужість і намагання якнайбільше зробити для рідної України. Отож дякую всім іллічівським просвітянам за патріотизм, жертвовність, благородну просвітницьку роботу.



“Сила справжнього мистецтва не в просто “нарисуй картину...”, а в тій закладеній, сконденсованій енергії мистецтва рідного народу”.

Микола ЦИМБАЛЮК  
Фото автора

# Іван Падалка. Один із бойчуків

**Журналістку, яка 1989 р. зустрілася з Марією Яківною Пасько, вдовою художника Івана Падалки, вразила її інтелігентність, доброта і ясна пам'ять. Вона нічого не забула і розповідала про своє життя так, ніби це було вчора. А йшов їй тоді 87-й рік. Із них два-надцять вона, за стандартним звинуваченням у “шпіонажі і недонесенні на чоловіка”, відсиділа у сибірських концтаборах.**

— Табір — це шо. До його фізичних поневірянь я звикла, — тамуючи душевні страждання, розповідала Марія Яківна. — Я з бодем згадую той час, бо він відібрав у мене все, позбавив роду-племени, можливості продовжити наш славний рід...

З Іваном вона вперше зустрілася у Миргороді, де він навчався у художньо-промислової (керамічної) школі ім. М. Гоголя. Тій школі, яку 1918 р. В. Г. Кричевський на прохання Полтавського земства реорганізує в Керамічний інститут. Але Падалка вже той час не застане, бо 1912-го, за читання газети “Рада” його звільнили з училища. У ті роки читання української газети, хоча б вона й була дозволена цензурою, розцінювалося як злочин.

Із Миргорода Падалка переїжджає у Полтаву, де йому друзі надали роботу в етнографічному музеї. Але тяга до знань та бажання стати професійним художником повертають його у Київ, де вступає до художньої середньої школи. По закінченні, вже після революції 1917-го, продовжує навчання в Українській академії мистецтв, у класі Михайла Бойчука.

Як стверджує народна мудрість, випадковостей у житті не буває. Якщо й трапляються, то це лише свідчить про певну закономірність. Тож зустріч із талановитим художником і педагогом не була примхою долі Івана Падалки. Його мистецько-художнє бачення світу, що зростало і розвивалося на ґрунті народної творчості, потягнулося до художньої школи Бойчука, отримавши в ній підтримку й джерело генерування естетичних принципів власної манери письма. В “Автоінтерв'ю” він згадував: “Колись давно, коли я тільки починав серйозно вчитися образотворчого мистецтва, в моїй уві носилися чудові образи площин, заповнених такими прекрасними картинами, як той килим, що ним моя мати накривала столи на Різдвяні та Великодні свята...”. А коли запитали, де ж навчився робити так, як зараз, відповів: у професора Бойчука. Зрештою, найголовніші риси стилю бойчукізму залишилися незмінними для всієї плеяди його учнів.

Михайло Бойчук щедро передавав свої знання і досвід молодому поколінню не лише в акаде-

мічних класах. Під його керівництвом 1919 р. Т. Бойчук, І. Падалка, В. Седляр, О. Павленко та інші молоді художники беруть участь у розписах Луцьких військових казарм. Вони створили 14 великоформатних тематичних картин. Уже працюючи викладачем (з 1925-го до 1934 р. викладав у Харківському художньому технікумі, потім — художньо-промислового інституту), Падалка разом з іншими бойчукістами бере участь у розписах Червонозаводського театру в Харкові. Це був найбільший на той час монументальний комплекс в Україні.

Падалка, як і переважна більшість українських митців, не обмежувався монументально-декоративними роботами. Він пробував себе в техніці гобелена, розписах гончарних виробів, станковому живописі, книжковій графіці й плакаті. 1925 р. І. Падалка стає членом Асоціації революційного мистецтва України (АРМУ). Асоціація об'єднала чимало талановитих художників, серед яких М. Бойчук, В. Седляр, М. Рокицький, М. Глущенко, який перебував тоді в Парижі, та інші. Вони часто організували колективні виставки, у яких незмінно брав участь і Падалка. Його полотна діставали високу оцінку й за кордоном — у Німеччині, Великобританії, Франції, Італії, Данії, Швеції, Чехословаччині, Польщі, Японії, де на той час відбувалися виставки українських митців.

Зрозуміло, що створені ним полотна відображали атмосферу і складності тогочасного життя українського суспільства. Саме під таким кутом зору треба оцінювати тематику його картин. До таких треба зарахувати, наприклад, “Фотограф на селі”, “1919 рік”, “У колгоспному саду”, “Сіножать”, “Молочниці”, “Атака червоної кінноти”. На останній, де художник відтворив стрімкий летючий людинський фігур, за допомогою світлого колористичного вирішення прагне показати оптимізм молодості й віру в краще



На виставці І. Падалки в Національній академії

майбутнє. На жаль, за умов тогочасної дійсності вони потонули, зникли в тому мареві, яким покрита вся композиція.

Більшовицьке лукаво-підступне загравання з національними силами тривало недовго. Москва, добившись свого, неподібно утвердивши владу у центрі й на місцях, у 20-х роках минулого століття розгортає стрімкий і навальний процес денационалізації в Україні. Один за одним відбуваються гучні процеси над “ворогами народу”. Під обстрілом нищівної критики пильних “рабоче-крістьянських” журналістів і мистецтвознавців опиняються всі ті, хто активно працював у царині розвитку національної науки, освіти, мистецтва. Решту довершували “специ” з ЧК-НКВС.

Після звинувачень бойчуків у “вузьконаціональних” принципах образотворчого мистецтва Іван Падалка починає більше працювати в книжковій графіці. За невеликий проміжок часу він створює низку графічних робіт циклу малюнків до “Слова о полку Ігоревім”, серію гравюр “Дніпрельстан”, ілюструє книжки українських і зарубіжних письменників. Його перу належить художне

оформлення палітурок “Кобзаря” Тараса Шевченка, творів Франка, Котляревського, Копиленка та інших. З особливою теплотою і любов'ю працював над дитячими книжками, ніби передчуваючи близьке навічне прощання з єдиним маленьким сином.

Перед початком розгортання масових репресій, наприкінці вересня 1936-го Івана Падалку заарештували і кинули у підвали Жовтневого палацу, головної катівні енкаведистів у Києві, де завершувалося життя багатьох представників української інтелігенції. Його оголошують “ворогом народу”, звинувативши у “шпигунстві й підіривній діяльності”. Згодом його участь розділить решта бойчуків — М. Бойчук, його дружина Налепінська-Бойчук, В. Седляр та інші. Наступного дня після оголошення вироку Івана Падалку розстріляли. Розтерзані тіла жертв більшовицького “правосуддя” з палацу нишком вивозили критими автівками у Биківнянський ліс, що під Києвом. Десь, серед тих тисяч убійних, покояться й його останки.

Увесь цей короткий, але яскравий шлях одного з талановитих

бойчуків, Івана Падалки, зуміли показати організатори виставки, що відкрилася в Національній академії образотворчого мистецтва й архітектури. Вона розгорнута у трьох залах, де представлені знімки, графіка, копії книжкової графіки здебільшого з фондів Національного художнього музею. Але станкових робіт збереглося тільки кілька — після арешту Падалки майже всі його роботи знищили, величезна бібліотека, яку він збирав усе життя, — теж арештована і безслідно зникла. Безслідно зник і його маленький син після арешту Марії Яківни Пасько, його дружини.

У третьому залі виставки представлені чудові роботи сучасних дослідників бойчуків — М. Стороженка, О. Івахненка, П. Гончара, В. Падалки, О. Мельника й інших.

Чи зазнали сучасні митці впливу Івана Падалки, запитав у Олександра Мельника:

— Він — один із представників школи бойчуків. Говорити про вплив його творчості, чи Седляра, чи Павленка, чи Падалки, не варто, бо це насамперед вплив Бойчука. Він учив своїх учнів на кращих зразках монументального раннього національного відродження і народних розписів, те, що зберігає свою цінність у всі часи. Цього вчилися й ми. Пригадую, ще коли мене вчила Яблонська, то вона казала: “Нарисуй картину на стіні і вона буде монументальною”. Але ж це нонсенс. Бо насправді монументальне мистецтво — ціла художньо-мистецька система. Бойчук не лише ґрунтовно вивчив і засвоїв національне мистецтво, він їздив по світу, вчився на кращих зразках митців світу. У будь-якій монументальній роботі, виконаній на площині, повинен одразу прочитуватися силует, лінія мусить задавати ритм, який читається як орнамент. Його ніби не помічаєш, але він змінюється і кольорово допомагає вплинути на сприйняття, розбуркує свідомість, викликає духовне піднесення людини.

Справді, сила справжнього мистецтва не в просто “нарисуй картину...”, а в тій закладеній, сконденсованій енергії мистецтва рідного народу, яка не дає йому збідніти і виродитися через безпам'ятство.

Олеся ТОМЕНКО,  
кандидат філологічних наук

## Мистецтво — вічне, хоч життя коротке...

Цей давній вислів, як ніколи, співзвучний із трагічною долею видатного майстра живопису, графіка, одного з перших учнів М. Бойчука — І. Падалки (1894—1937).

Уперше за багато років виставкові зали Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури сповнилися відчуттям причетності до великого, національного, історичного і водночас трагічного. Концептуальний підхід дозволив організаторам виставки (серед яких правнучка І. Падалки, студентка архітектурного факультету М. Гнилоскуренко) представити кілька аспектів життя і творчості І. Падалки: його графічні та малярські роботи, роботи його учнів і соратників, сімейну історію, архівні документи й роботи його послідовників. Стилестика виставки занурює глядача в епоху то-

талітаризму і репресій: чорне тло, колючий дріт, умовні ґрати, із-за яких дивляться на сучасників такі одухотворені обличчя М. Бойчука, В. Седляра, О. Павленка, К. Гвоздика.

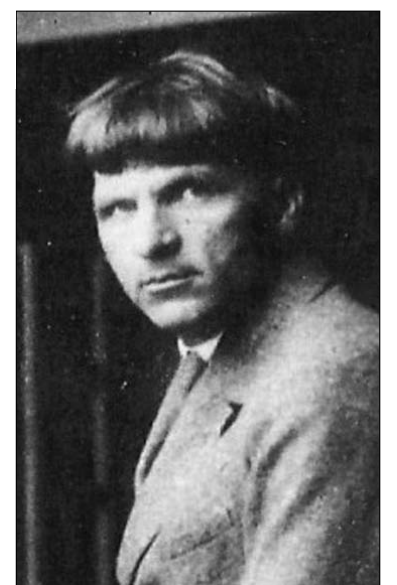
Проте тоталітарна система чітко відслідковувала паростки національного. Тоді Падалка змушений був працювати в царині книжкової графіки. Але й це не задовольнило систему. Багато з художників поступалися своїми принципами під тиском влади. Це позначилося і на пізніших роботах митця. Під час виступу на першому пленумі Оргбюро Спілки Радянських художників і скульпторів УСРР 27 листопада 1933 року він говорив: “Мені смішно, коли кажуть про бойчукізм як про певний формалістичний напрям, абсолютно однорідний у своєму складі. Для чого ця зрівнялівка до всіх художників, які

вчилися у професора Бойчука? Треба якось обережно і більш точно визначати, а не наклеювати загальні ярлики. Мені зараз близько 40 років. Я вчився у Бойчука, але скільки років уже самостійно працюю. Ось ви кажете про Луцькі казарми, розмальовані 1918 року. Думаю, що більшість із вас не краще мислили, ніж я тоді. Ми були наївні в деяких питаннях, а ви намагаєтесь представити справу так, нібито я і Бойчук робили це вчора. Історію також треба знати, як і всі інші науки”.

Треба віддати належне організаторам виставки, які розшукали оригінали робіт Івана Падалки у фондах різних музеїв, зокрема у фондах Національної академії, та представили їх на суд глядачів. Навіть відомі мистецтвознавці деякі з цих робіт бачили вперше і були вражені майстерністю художника.

З особливими відчуттями читаєш копії з архівів КДБ, які ще недавно були закриті для загалу. І не одна людина запитувала: “За що?” Адже тепер усі розуміють, що справи проти Бойчука, Падалки та їхніх однодумців, їхніх родин шиті білими нитками.

30 вересня 1936 року Івана Падалку, професора живопису, заарештували як “ворога народу”. У зачитаному вирокі зазначалося: “Винен у тому, що він був активним учасником націоналістичної фашистської та терористичної організації, що ставила завданням відторгнення України від СРСР і реставрації капіталізму, особисто входив до терористичної групи Бойчука...” Вирок — смертна кара — оскарженню не підлягав. 1958 року справу І. Падалки визнали сфальсифікованою працівниками органів НКВС. Художника реабілітували.



Досі вражають твори бойчуків. Оригінальні картини, представлені на виставці, — неоціненний скарб, який в інших країнах уже б давно привернув до себе сотні тисяч шанувальників.



Василь ЗАХАРЧЕНКО,  
лауреат Національної премії  
України ім. Тараса Шевченка  
Фото Олександра ЛИТВИНЕНКА

## Мова рідної землі

### ...та про «мислячий очерет»

Я вже не впевнений, чи ми чуємо мову нашої української землі? Та припадимо вухом до неї, а очима до довідника “Українська РСР. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 р.” (К. Головна редакція УРЕ, 1987).

Так ось слухаймо!  
“Байбаківка!” — долинає з Дніпропетровщини.

“Бабина Долина!” — з Вінниччини.

“Бабинопілля!” — з І.-Франківщини.

“Бабичівка!” — перегукуються Полтавська, Житомирська, Кіровоградська області.

“Багачка!” — гукають одна одній Луганщина і Полтавщина.

А ось коренева “балка”. Слухаймо, що з ним робить наша земля.

“Балівка!” — мовлять Дніпропетровщина з Полтавщиною.

“Балічі!” — відгукується Львівщина.

“Балка!” — вступають у перегук Одещина і Харківщина.

“Балкільці!” — озиваються одна з-побережжя одній Вінниччина, Запоріжжя, Кримська АР, Рівненщина, Харківщина, Хмельниччина.

“Балківка!” — долинає голос із Вінниччини.

“Балківці!” — вступає в перегук Чернівецька область.

“Балковоє!” — йде перегук між Дніпропетровщиною, Запорізькою областю й Одещиною.

“Балочки!” — додає й ще Запорізька область.

Бачите, чуєте, яка гнучкість, лексична варіантність мови нашої землі. І немає тут поділу на схід і захід, південь і північ.

Ми зачепили одну струну на “Б”. А пішли б по інших літерах, зустріли б у мові землі нашої і “Великі Гаї” (Львівщина, Сумщина), і “Вишневець” (Тернопільщина), і “Вишневий Яр” (Сумщина), і “Вишневий Діл” (Луганщина), і “Вівсяники” (Вінниччина, Кіровоградщина, Хмельниччина), і “Гречаники” (Київщина), і “Долинівку” (Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Кримська АР, Одеська, Хмельницька області), і “Зозулинці” (Вінницька, Тернопільська, Черкаська області)...

А ви кажете схід, захід. Та по всіх усядах України українська Земля говорить однією українською мовою.

Був період 70—80-х років минулого століття, коли на дорожніх знаках поряд від Києва в усі боки комуністичні пігмеї понаписува-



ли чужою мовою назви населених пунктів, спробувавши наступити українській землі на горло. І моя рідна Гутирівка значилась тепер на дорожному щитку заміником “Гутировка”, а сусіднє село Вітівка, де я колись кінчав семирічку, перекривили на “Войтовка”, ще одне сусіднє Бугаївка — на “Бугаєвка”, Микільці — на “Микольцы”, Гребінківський на “Гребенковский”, Запсілля — на “Запсельє”.

Та земля вперто говорила своєю мовою, і згодом щитки довелися знову замінити на її мову. Земля перемогла!

У нашої землі кожна зелинка має своє, українське, ім’я й відгукується на нього, віддаючи землі-матері квітом, плодами. На цій землі ростуть, наприклад, квіти, яких ніде так не звати, як тут: зозулинні черевички, волошки, петрів батіг, буркун, конвалії (а не ландыши), троянди (а не рози), деревій (а не тысячелистник), кручені паничі, півонія, жоржина, королевий цвіт...

Земля наша рідна й до нас звертається своєю українською мовою, та тільки ж ми часто не чуємо її голосу, а якщо й відгукуємося, то чужою мовою, завдаючи неймовірного болю землі й предкам нашим, які спочивають у ній. Ми надаємося тому, щоб нас на нашій землі всяк зайда, як хотів, так і звав, тільки не нашим іменем: “Васілій”, “Пьотр”, “Семьон”, “Павел”, “Алексеї”... Нам же однаково, хай хоч і горщиком назвуть, тільки б у піч не сунули. “Малороси”, хай і так. “Хохли”, хай і хохли. Земля ваша, кажуть нам, — “Хохляндія”. Хай і так! Ха-ха-ха!..

Та що це з нами діється? Ми ж таки від цієї землі уроджені, як і оті “волошки в житі”, “зозулинні черевички”, “королевий цвіт”, “кручені паничі”. Паничі! Чуєте?.. Ми ж теж мислячий очерет (кажуть філософи), діти цієї землі.

Чому ж такі ми не говоримо мовою своєї матінки-землі, ходячи по ній, рідній, споживаючи її картоплю (картофель, — говорячи вашим тепер “вторим рідним язиком”), цибулю (лук), часник (чеснок), квасолу (фасоль), порічки (красную смородину), полуниці (клубнику), кавуни (арбузи), гарбузи (тыкву)...

Як ми переконалися, наша рідна земля споконвіку всуціль говорить кожним сільцем, містечком і містом, співом кожного птаха, ростом кожної зелинки своєю, даною їй природою і Богом українською мовою. Нашій землі-матері боляче слухати нас, її українців, чужомовних, чужодухих, гвалтованих завойовниками нашого духу, запроханих чужою, ворожою цій землі мовою. Коли ж ми почуємо стогін рідної землі й повернемося усі поголовно у свою, українську, святую, бо від Бога одержану предками нашими, мову?!

Поки ми не заговоримо всуціль українською громадою від малого до старого (так, так, і старого!) рідною мовою, не бачити нам щастя на своїй землі (бо й вона ж через нашу національну недолугість, недорозвиненість нещасна), не скинути нам чужого колоніального ярма.

Хтось, може, скаже: чотири, чоловіче настирний, хапа-

еш кожного українця за барки й витрясаєш із нього душу? Можна ж любити свою землю, Батьківщину, нашу Україну, будучи й не українськомовним. Воно, може, й так, та тільки чогось англійське не виходить зі свого англомов’я від коліски до могили, і француз — із франкомов’я, і німець, і поляк тримаються свого рідномов’я, і спробуйте йому нав’язати чужу мову, він, як мінімум, потягне вас до криміналу за це блюзнірство, кваліфікувавши його як мовний геноцид.

Можна жити в Україні, на українській землі й чужомовним українцем, та тільки ж це проти-природно і Богу супротивно. Уявімо на мить, що кетяги бузкового цвіту раптом запахи б часником або той же часник прибрав би запах конвалії чи троянди. А українське, живучи в Україні, вважає природним спілкуватися не своєю материнською мовою, а мовою поневолювачів. Він швидше ще кілька іноземних мов опанує, тільки не свою. Як же, від знання іноземних мов якийсь зиск буде, а що від своєї, поневаженої навіть державною владою? І не розуміє наш рядовий (і не дуже рядовий) українець, що від мовою спілкуватися (саме спілкуватися) рідною мовою він нищить її, бо там, де він мав стати муром, утворилася прогалина. Там, де він спілкується чужинською мовою, виникає нищівне силове поле для рідної мови.

Образно кажучи, навіть коли нам українське небо, репаючись від обурення, грозить сліпучою блискавкою з миттєвим розрядом грому, ми все ж вигукуємо чуже: “Молнія!”

Що ж нам робити? Уже років два один за одним відбуваються круглі столи громадськості, один за одним створюються комітети порятунку (потім боягузливо перейменовуються на Комітети захисту) української мови, української держави і гаснуть, не виїшовши за поріг круглого столу. Уся енергія йде на палкі промови одного перед одним однодумців, а воза нікому запрягати.

А вороги, в немилосердні руки яких через нашу недолугість, вахлакуватість попала державна влада, нахабно ухвалили антиукраїнський, українофобський мовний закон, підписаний президентом без жодного зауваження, закон, який цинічно, потоптом пішов по Конституції, по серцях мільйонів українців, по українській мові. Вороги вже ухвалили закон про референдум, яким знову, шахрайськи маніпулюючи, можуть нав’язати Україні так звану “другу державну мову” — російську, якою залушать законну

державну українську мову. І знову ми без своєї мови добровільно підемо в наймити до ненависного колонізатора.

Уже ясно, як Божий день, опозиційні партії не будуть власною волею боротися за українську мову, за Українську державу, за нас, українців. Вони це довели торік улітку, коли зрадливо розпустили протестний мовний майдан, а самі на все літо гайнули спочивати протоптаними стадно стежками на свої Гаваї, не задумуючись здавши Україну, українську справу на милість ворогам.

Отже, потрібна масова громадсько-політична опозиційна організація (я тут повністю підтримую пропозицію Валерія Асадчева, висловлену ним на останньому круглому столі “Просвіти” про створення такої громадсько-політичної позапартійної опозиції). Організація ця, очолена кращою нашою духовною інтелігенцією, має бути широко структурована по всій Україні на місцях, здатна при загрозі незалежності України, її державності вивести на майдани України мільйони протестантів, мільйони синів і дочок України на її рідний захист. У цю громадську організацію має дієвим заходом улитися “Просвіта”. Організація повинна мати свою газету та зв’язки з патріотичними газетами України.

На всіх круглих столах говориться про потребу широкої усної і друкованої пропаганди державницьких патріотичних ідей серед населення, пропаганди української мови і роз’яснення важливості масового переходу українців етнічних на повсюдне спілкування українською мовою (і на роботі, і на вулиці, і вдома, в сім’ї). Коли заговорить українською мовою кожен українець, окупація України сама собою відпаде, бо не буде в окупантів ґрунту для національного поневолення України.

Громадсько-політична опозиція (за В. Асадчевим), організація має нарешті налагодити широку агітацію, влаштовувати бесіди, проводити лекції, патріотичні концерти після таких лекцій-бесід. Час нарешті перейти від розмов до конкретних справ. Уже зараз треба повним ходом готуватися до президентських виборів 2015 року. Вірю, в результаті виборів має прийти чесний, розумний лідер-патріот, лідер-стратег із патріотичною порядною командою, який усі сили, все своє державницьке вміння віддасть на спасіння України, взявшись за кардинальне будівництво національної Української держави.

Микола ВОРОЖБИТ,  
член Маріупольської “Просвіти”

## Безкарність спотворення прізвищ

Олексієнко — Олексеєнко — Алексеєнко

Олійник — Олейнік — Алейніков

Білик — Белік — Беліков

Дід — батько — онук

Ось така трансформація відбувається з українськими прізвищами протягом лише 3-х поколінь завдяки “плідній” діяльності вітчизняних паспортистів (я особисто був знайомий із Біліковим). Чи це природно?

Працюючи членом виборчої комісії на минулих виборах у Маріуполі, я встиг переглянути й зафіксувати лише третину перелі-

ку виборців. Ця робота справила на мене гнітюче враження. Як могло статися, що в одному будинку мешкають Плохих і Плохих, Пивовар і Пивовар, Устименко й Устименко, Бачинський і Бачинський, Данилова і Данилов? Складається враження, що працівники паспортних столів мають лише початкову освіту. Як могли з’явитися серед прізвищ такі покручі, як Коростельова, Апанаєнко, Григор’єв, Моїсеєнко, Михайленко, Слєпченко, Єрьоменко, Дьячук? Це недогляд чи свідоме паплюження прізвищ?

Те, що норми української граматики порушують свідомо, до-

веди на власному прикладі. Під час останньої зміни паспорта (2001 рік) моє прізвище завдяки працівникам Державного відділу Реєстрації актів цивільного стану перетворилось із Ворожбит на Ворожбіт. На моє зауваження керівник паспортного столу відповів, що саме так необхідно писати моє прізвище, перекладаючи українською мовою. Я заперечив, адже в українській мові немає слова Ворожбіт. Так зберіг своє старовинне родинне прізвище. Проте керівник паспортного столу застеріг, що я ще пошкодую про свій вчинок, оскільки тепер можливі майнові проблеми з дру-

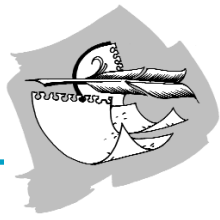
жиною, бо її працівники відділу РАЦСу записали як Ворожбіт...

Чому за свідому фальсифікацію прізвищ органи РАЦСу не несуть судової відповідальності? Чиє завдання виконують горе-начальники у масштабах країни? Чи з мовчазної згоди Міністерства юстиції України Державна реєстраційна служба навмисно зриває природні українські прізвища на угоду Москві?

Згодний із думкою мовознавця Ірини Фаріон щодо російських імен в українських дитячих садках Львова, адже в Маріуполі вже з’явилася дівчинка з химерним іменем Крістіна, а не Хрис-

тина. У цьому випадку вирішальними є не споконвічні закони української мови, а безграмотний запис чиновника у свідоцтві про народження дитини. Чи не смішно? Гірко. Невже депутат від партії УДАР Куренной не знає, що правильно його прізвище звучить Курінний? Як міг з’явитися в Україні артист Шевченков? Чому мовчить власник прізвища Подопрігоров, коли має аж 3 помилки в одному слові? Навіщо чудове українське прізвище Йосипенко трансформують в якогось Осипенка чи Єсипенкова?

Вважаю, українцям уже набридло бути “хахлами” у власній країні. Час вимагати припинити знущання над українськими прізвищами з боку влади.



Леся СТЕПОВИЧКА, письменниця, позапартійна українська націоналістка, Дніпропетровськ—Львів

У дерев'яні двері старовинного будинку стукають туристи, ціла група. Відчиняється віконечко, чоловік у формі вояка УПА питає пароль. Туристи знають його від свого гіда, "Слава Україні!", їм відповідають "Героям слава!" і... слідом за цим гуртом і ми переступаємо поріг знаменитого ресторану. Роззираємося. Вільних місць практично немає. Жінка-гід різкуватим голосом, намагаючись бути почутою серед людського гамору, починає екскурсію:

— Друзья, поздравляю вас, вы в знаменитой партизанской землянке, которая по-львовски называется "Криивка!"

— А что это слово обозначает? — питає молода туристка.

— "Криивка" — от слова "скрывать". Взгляните направо! Это шинель, в которую одевался боец.

— Так це ж шинель бійця-красноармійця! Тільки без погонів! — здивувалася я. — Бійці УПА носили фуфайки.

— Все военные шинели похожи друг на друга! Главное, что вещь из той эпохи! — відреагувала гід і продовжила: — А вот круглая металлическая каска партизана!

— А хіба то не німецька каска? — не втрималася я знову. — Бійці УПА носили кашкети з козирами!

Гід невдоволено скосила на мене очі, але промовчала.

— А это ветка с петлей. На ней подвешивали и казнили врага, попавшего в руки бойцов, — продовжила вона.

"Ветка!" — це вона що, про нашу гілляку!? Я поглянула в той бік, куди було показано. Зі стіни стрімгла гілка, до якої додавався цілий стенд з інформацією на тему "Гілляка". Сміх та й годі.

— А это самогонный аппарат! — показала вона на невідомий прилад із кількома сучасними датчиками. — Партизаны самогон и согрелись им после боя.

— О, клево! — вигукнув довготелесий турист. — Скажите, а девушки у бойцов были?

— Конечно, связные.

— О, жесьть, я бы сам не прочь пожить в таком подполье! — реготнув його товариш.

Чи гнали повстанці бімбер? По-моєму, "гнала" ця цюця-гід. Чи вживали його бійці УПА? Я ніде про це не читала. Навіть якщо й вживали, то не так розв'язно, як це може комусь здатися. Закортіло сказати цим цибатим тепляням: "А ну замкніть бузю! Заткайте пискі!". Та хіба хлопаки винні, що їм так розповідають про упівську криївку?

## «Тільки в Львові!» Ложка дьогтю, або Яким героям «слава»?

Не збиралася я взимку до Львова, та доля подарувала кілька святкових незабутніх днів. Хоча Львів сам по собі — це свято, яке завжди зі мною, як Париж з Ернестом Гемінгвеєм. А тут моя добра посестра по перу, відома письменниця Марія Людкевич відзначала свій ювілей, на який запросила і мене.

Серед спогадів того вечора — імпрізована письменницька коляда, нова поетична книжка Марії під назвою "Спитати в янгола", виступи легендарних Ігоря Калинця та Романа Лубківського, "дзвонарів" Юрія Ковалю та Романа Дідули, голови ЛОО НСПУ Ярослава Камінецького і Петра Шкраб'юка, скульптора Ярослава Мотики і молодої скрипальки Лариси Людкевич. Такі свята вже не належать особисто ювіляру, вони стають артефактом літературно-мистецького процесу не тільки Львівщини, а й усієї України.

Серед атракцій, які мріялося відвідати в місті левів, соборів і кав'ярень, був, як значиться у рекламі, "концептуальний авторський ресторан "Криївка". Бачила в Інтернеті світлини стилізованого під бункер дизайну — дерев'яні столи й лави, бандерівська символіка, листівки і газети, металеві кухлі, декорації та утвар часів УПА. Хотілося відчутти атмосферу. І ось я у Львові, Ринкова площа, 14, разом із друзями. Про цю пригоду розповім докладніше, бо вона мене дуже вразила.

— А вот обрезы, из которых расстреливали противника. Можете подержать их в руках и сфотографироваться! — дозволила гід.

"Обрез"! Це вона про повстанський кулемет! Я на мить взяла до рук знаменитого трофейного "машингвера", а якщо зовсім точно, німецькою — Maschinengewehr'a. Він виявився таким важелезним, що ледь не вислизнув із рук. Як їх тягали на собі зовсім молоденькі або не дуже молоді повстанці, як же тяжко це було, певно кілограмів із десять один важить!

— Пройдемте дальше! — сказала гід, затуляючи спиною (можливо, ненавмисне?) велике фото, на якому зображено Головнокомандувача УПА, генерала Романа Шухевича з групою повстанців.

Навколо все пило, їло, розважалося. Серед ресторанної вахханалії їдла-питва-балаканими присутність цієї світлини, святої для кожної нормальної української людини, здавалася нереальною, неможливою, несумісною з гастрономічним балаганом. Які

пристрасний заклик або вдала, що не чує, і повела групу далі, в інші відсіки криївки. Щось іще дорогою плела про побут "бойцов", показувала валянки, старий радіоприймач, розсіпані на підлозі гілзи, мішки і ящики зі зброєю. Яких бійців, якої війни, якої армії, якої країни? Чи вона сама хоч знала про це до пуття?

— А вот, обратите внимание, — зупинилася гід біля столика, за яким відпочивали хлопець і дівчина, — это любимое меню пар-

потягнулася на вихід. Немов загніпозитована, я йшла за гідом, не в змозі відірватися від неї. Немовби вона була змія, королева нового року, а я — якийсь приголомшений український кролик. Ми вийшли у під'їзд. У мене всередині кипіло від обурення та образи, неначе мені плюнули в обличчя. Я не могла подарувати їй невігластва, мусила з нею перекинутися бодай словечком. Тільки-но я зібралася з духом, щоб сказати туристам, що все почуте



маячня, як гід усміхнулася:

— Не расслабляемся, друзья! Сейчас мы поднимемся по лестнице на один этаж, я хочу вам показать любопытное местечко — как выглядит современная коммунальная квартира.

— А что, во Львове есть еще коммунальные квартиры? — поцікавився хтось.

— А то, еще какие! — пирснула екскурсовод і по-свійськи натисла на

тизан: полметра колбасы!

— Класс! — захоплено вигукнув довготелесий.

— Недурственно! — підхопив його товариш, ковтаючи слинку.

Аж раптом у "Криївці" залунала музика, дорога моему серцю колядка "Добрый вечер тебе, пане господарю!" і її підхопило багато гостей за столами. Туристи й деякі гості за столами дивилися здивовано на співаючих. За цю сцену можна було багато віддати. Так співають — "Тільки в Львові!".

Але екскурсія закінчилася, місць не було, щоб сісти, і група

гудзик дзвінка квартири № 8.

У відчинених дверях з'явився напівсонний господар у домашніх капцях і халаті. Позіхнув, чемно прикривши рота долонею.

— Добрый вечер, я сегодня не одна, — вишкірилася гід. — Сейчас, минуточку!

Вони перемовилися кількома словами і двері знову зачинилися.

— Товарищи, прошу собрать по гривне, а то как-то неудобно, завалим к людям, а они уже отдыхают, — звернулася вона до туристів.

Усі скинулися по гривні. Та по хвилині жінка передумала:

— Ай, ладно, заберите свои

гривни, я вас разыграла. Здесь и вправду раньше была коммуналка, но теперь это самый знаменитый и дорогой ресторан во Львове. Он называется "Масоны". Прежде чем мы войдем, послушайте краткую историю. Масоны — это всемирный тайный заговор против человечества сильных мира сего. Вы будете удивлены, когда услышите их имена: Джордж Вашингтон, Черчилль и Рузвельт, не удивляйтесь, когда увидите на стенах среди золоченых старинных зеркал их портреты. Масонами были также Богдан Хмельницкий и Иван Мазепа, Котляревский и Шевченко, Кулиш и Франко. Вследствие заговоров тайного общества стало возможным осуществление многих проектов...

Отакої! Мені відібрало мову. Ми зайшли до переповненого ресторану, і пройшли кількома його залами. У напівтемряві на столах горіли свічки, у великих старовинних дзеркалах відбивалися портрети названих "масонів". Один зі стендів мистів портрет Кобзаря і називався "Шевченко і масони". Лунала тиха приємна музика, у вікнах ресторану можна було побачити старовинний герб Львова на фронтоні міської ради. У "Масонів" вечеряли ті, хто може заплатити за 100 грамів горілки 100 гривень, а за вечерю викладе щонайменше 1000 гривень. Таке посягнення дав гордовитий офіціант на запитання туристів про ціни.

— Ого! — загелготіли неприємно вражені почутим туристи.

Гід усміхнулася:

— Не волнуйтесь, так дорого лишь для тех, кто пришел впервые. Скажем, у меня есть карточка постоянного клиента, потому мне один нолик снимут, тогда все в 10 раз дешевле.

"Оце так гід, еге ж таки "молодці"! — думала я, поки вона повела групу дивитися на золотий унітаз, вмонтований у старовинне крісло-трон, яким "нельзя пользоваться посторонним, но сфотографироваться можно". Це ж як закрутила! Гай-гай, лукава пані! З нуликом чи без нулика, а відвідувач ресторану проковтне разом із дорогими стравами і її дешеві істини про масонство Батьків нашої нації. Аякже! Це ж бо, якщо йти за логікою горе-гіда, то й наша з вами, панове, Незалежність є не наслідком героїчної боротьби тисяч і тисяч бійців, не довгого ланцюга затятих національних змагів, а "проектом масонів" Шевченка і Франка, який здійснено внаслідок їхньої змови.

Причому в кілька етапів, аж до серпня 1991 року... Та ні, недолюга пані! Для кого — мафія, а для нас, українців, — то перемога національної ідеї, здобуття власної держави.

Жаль огортав душу. Друга частина екскурсії ("Масони") мене просто доконала.

— Не вірте, це маячня! — вигукнула я нарешті до гурту туристів. — Шевченко не масон! Це — хвороблива уява!

— Я тоже считаю, что Тарас Шевченко не мог быть масоном, — голосно заявила молода жінка. Натовп зашумів:

— И правда, бред какой-то, — сказал хтось із туристів.

— Да это просто приколы такой, а мне по приколу, — кинув довготелесий.

— Ви хто? — спитала я жінку, що підтримала мене.

— Я Анна, из Москвы, преподаю литературу.





Я підморгнула їй і потиснула руку, хоча ладна була розцілювати таку “москальку”. Аж тут гід розвернулася до мене всім корпусом і роздратовано кинула:

— Дама, хто ви така? Вы меня достали еще в “Кривке!” Не мешайте работать, вы вообще не из нашей группы!

— Так, тут ви маєте цілковиту рацію, я, слава Богу, не з вашої групи! — сказала я.

Ми з друзями пішли геть із цього дурдому. От і все, панове. Усвідомлюю, що не всім читачам сподобається моя розповідь. Хтось скаже: ресторація добра, то “провідниця” була непідходяща. Хтось подумає, що я надто ортодоксальна, що мені бракує почуття гумору. Е ні, не вгадали! Я нормальна, в міру серйозна, в міру весела, вмю тяжко гарувати і люблю пожартувати. До Львова приїжджаю, немов до кисневого апарата припадаю, не могу надихатися Україною, наслухатися рідної мови, яка так природно лунає на вулиці й у кав’ярнях.

Панове-хазяї ресторації! Невже у вас не знайшлося достойніших екскурсоводів? Можливо, ця пані чи товаришка раніше працювала в музеї советської армії чи в військкоматі, що нічого не тямить у найгероїчніших сторінках трагічної історії українського спротиву середини ХХ століття? Або грає вар’ята, навмисне приховуючи чи викривляючи факти. Але вона зводить нанівець ваше благее переконання, що ви, мовляв, робите для популяризації української історії значно більше, ніж нудні шкільні підручники.

Пане Юрію Назарук, якого величають найкреативнішим ресторатором Львова. Є, панове-хазяї, святі речі, які недостатньо сприймати розумом як історичний факт, а треба тримати в серці як негаснучий смолоскип. Таких сакральних святинь у нас не так багато лишилося, одна з них — УПА. Не знаю, як можна на цьому заробляти, та ще й грубі гроші, та Бог вам судія. Видно, прийшла

і перемагає епоха драгви, драйву, стьобу та бабля. Навряд чи воїни-повстанці, які полишили домівки, родини і повстали проти червоної і коричневої орди, і поклали свої молоді життя за Україну, порадили б такому жируванню, такому гучному бенкету, *такій “Кривці”* в час лихої чуми і новітньої ординської навали.

Якщо такі екскурсії — ваш новий атракціон, то це еспатаж, ба, навіть чорний адреналін не для “москалів”, а для українського націоналіста, і він вам удався. “Москалі” чи інші іновірці, яких ви нібито сподіваєтеся завербувати та обернути в українську віру чаркою дармової горілки на вході, легенько проковтнуть усю цю розказану їм дурню, по-московськи “развесистую клюкву”, “схавають” цю дезу і зап’ють її холодним пивком, зайдять гарячою кишкою. І пойдуть зі Львова з таким туманом у голові, що й до купи не складеш мозаїку цього божевільного фентезі. На кого розрахований цей кіч — на лохів, на одноклітинних амеб, прямолінійних дебілів? Такі гіді “Кривкою” служать не популяризації УПА, а розтлінню та маргіналізації і без того змаргіналізованої масової свідомості. Може, росіянам такий чорний самопіар “хохлів” і до шмиги, може, галичани його сприймають спокійніше на своїй території, а що робити українцям зі сходу, які ідуть до Львова як на прощу? Моляться на Львів як на Храм Господній? “Тільки ві Львові!” Та нас просто “шляк трафив”.

Відомо, що з різних боків ніні лунають заклики закрити “Кривку” і “Масони”. Прошу не ідентифікувати мене ні з комунаками, на яких ім’я Степана Бандери діє, як червона ганчірка на бика, ні з “регіоналами”, які сплять і марять про новий “союз”. Дозвольте дати вам пораду з позицій українки, яка свого часу пройшла вишкіл націоналіста Степана Хмари. Гадаю, панове, що маю право висловитися перед вами щиро і безстрашно. Якщо ви, роблячи вельми успішний гешефт, хоч трохи вболіваєте за українську державницьку справу, за національну ідею, а не цілковито продали свою душу Мамоні, закрийте ваші розважальні заклади. Тому що поєднання жратви і високої пам’яті несумісне. Ви позиціонуєте себе як ресторан-музей, але у ньому за наявності матеріальної символіки УПА втрачено головне — дух повстанського підпілля. Якщо ж не можете так вчинити, то хоча б запросіть інших гідів, щоб вони зустрічали людей і нашою мовою розповідали їм правдиву історію національних змагів. Щоб ваші гості відчували не тільки набите черево, а й повагу до міста Лева, яке на неї заслуговує.

## Нема в Тальному ні музею, ні палацу...

**Вадим МИЩИК,**  
організатор та беззмінний директор Тальнівського музею історії хліборобства в 1985—2012 рр., доктор філософії в галузі культурології, професор

Тальнівщина — край родючих чорноземів. Хоч би які історичні культури побутували тут, а культура хліборобства зоставалася найосновнішою. Тому й музей, який відкрито 1986 року в районному центрі Тальне, присвятили розвитку цієї життєдайної галузі. Ініціаторами його створення були керівники району Віталій Медведєв, Геннадій Капралов, директор технікуму Іван Куян, а краєзнавець Вадим Мищик.

Кожен розділ експозиції у дванадцяти залах ілюстрований хлібом як твором мистецтва, приказкою, словами з пісні до нього, що повніше відтворює і час, про який ідеться, і духовну цінність хліба, і культуру народу. Хлібскрутень, мов орнамент бронзового віку. “Буде хліб, буде й до хліба”, — доповнюють слова приказки. Калач символізує гостинність скотлів-хліборобів: “Хто з мечем, а ми з калачем”. Хліб із перехрестям у черняхівців — це образ сонця, а приказка стверджує неперехідну істину: “Найсмачніший хліб зі своєї праці”. Чумаків на Тальнівщині благословляли і виряджали в дорогу обрядовим хлібом — книшем чумацьким: “Коло книша — добра душа”. Людське життя ілюструє дивень: “Дивень дивний: кругом гарний, посередині видний”. Лежень доповнюють слова: “Хліб — усьому голова”, а в обжинковому коровайці втілено зростання добробуту: “Рости, короваю, ширший від Дунаю”. У хаті на столі коло хліба слова приказки, мов заповідь для людей нинішніх і поколінь майбутніх: “Клади хліб-сіль на столі, будеш у людей на чолі”.

У музеї зібрано гідну колекцію трипільської та сучасної кераміки, писанок Черкащини, художнього хлібпечення краю. Вперше в музейній практиці ми розробили технологію консервування печеного хліба для його тривалого зберігання. Зразки кераміки опубліковано в монографіях “Священна країна хліборобів”, “За законом Світового ладу”, писанки в альбомах “Писанки Черкащини” (1992, 2007), художнє хлібпечення — у книгах “Син Землі і Сонця”, “Виднокрай”. Загалом співробітники музею видали 26 видань. Усе це позитивно вплинуло на розвиток народної культури не тільки в Шевченковому краї, а й в Україні.

Тепер тільки розповідь про те, що було, бо такої краси відвідувачі уже не побачать. Музей зруйновано під благодородну ідею — програму “Золота підкова Черкащини”, згідно з якою із 2006 року в області мали відновити й увіковічнити історичні місця й пам’ятки в області.

Тальне пишалось своєю архітектурною пам’яткою державного значення Мисливським замком-палацом графа П. Шувалова (охоронний № 1725). Збудований він за проектом датського зодчого Андреаса Клеменсена 1898—1903 роках. До 1919 р. ним володіла дочка графа Ольга Петрівна Долгорука. Потім у ньому були: вчительська семінарія, сільгосптехнікум, а з 1967 р. будівельний технікум. У 1985—1986 рр. на першому поверсі в 12 залах і ство-

рили Тальнівський районний музей історії хліборобства, який приніс добру славу всій Черкаській області. Коли 1993 р. будівельно-економічний коледж відселився, утримання палацу лягло на Музей. Ми почали ставити питання перед Черкаськими обласною та обласною держадміністрацією, управлінням культури про ремонт покрівлі та створення другого поверху та створення музею трипільської культури. Саме в Тальнівському районі зосереджено найбільше її пам’яток: 7 найдавніших праміст у Європі та 27 селищ. Потім наша ідея розширилася до історико-культурного заповідника, який базується у с. Легезиному, а юридичною адресою його стала адреса Музею історії хліборобства.

Справа з ідеєю музею Трипільської культури обнадіялася, коли Черкаська облрада наприкінці грудня 2005 року ухвалила історико-культурницьку програму “Золота підкова Черкащини”. Її затвердив Президент України указом № 671/2006 від 05.05.2006 р. Проте з початком ремонтно-реставраційних робіт на об’єкті Мисливський замок керівництво обласної держадміністрації розпорядилося відселити районний Музей історії хліборобства. Хтось-таки мріяв бути новоявленим графом. На одній із перших спільних нарад я говорив керівникам області й району, що коли

блочну котельню, водонапірну башту, в кімнатах відновили первісний вигляд, замінили стелю другого поверху та частину вікон.

Проте із 2009 р. уряд обмежив фінансування ремонтно-реставраційних робіт, а потім і зовсім його припинив. Облдержадміністрація не виплачувала гроші охороні. Нині жодних відновлювальних робіт у палаці графа Шувалова не проводять.

Покрівля з металочерепиці неякісна: над двома кімнатами із західно-південного боку вона протікає, стеля обвалилася. Оскільки палац не охоронявся, то в кімнатах розікрали систему опалення; частину вікон й дверей розтрощили; різьблені кам’яні перила повалили; гіпсокартонні перегородки понівечили. Територія навколо забруднена, заростає бур’янами.

Отож програму “Золота підкова Черкащини” у Тальному так розгорнули, що у районі вже нема ні музею, ні палацу. Стрімко пішли від стабільності до руїни. Ворожим силам дуже допікає, коли в Україні є щось добротне й самодостатнє. Під цю згубну тенденцію підпадає і заповідник “Трипільська культура”, що в селі Легезиному.

Звернення в різні роки до державних органів не допомогли. Тільки два роки тому для музею виділили приміщення клубу цукрозаводу, яке потребує серйозно-



Експозиція в музеї, присвячена повстанню гайдамаків

робити так, то в Тальному не буде ні музею, ні палацу. Після цього мене на наради більше не запрошували.

Нищать Українську культуру систематично. 2006 року вчинено черговий великий злочин: художньо-історичну основу експозиційного поясу знищено, експонати запаковано в ящики і вивезено в приміщення колишньої районної друкарні, яке 2007 року обласна рада віддала під музей.

Тепер уже шість із половиною років музей стоїть у ящиках — на ремонт і перепрофілювання приміщення в районному бюджеті хронічно немає коштів.

Яка ж ситуація з палацом? Найперше, що зробили 2006 року, — вирізали труби опалення та водовідведення, батареї, інші металеві конструкції і відвезли в Умань на металобрухт (15 тонн). Жива частина дерев’яного переkritтя другого поверху також потрапила в приватні руки. Глазуровану черепицю пересортували: бити і зіпсовану склали під огорожу, а цілу вивезли.

2008 року до палацу підвели електроосвітлення, воду, газ, зве-

го ремонту. Від 2006 року я терпляче вірив обіцянкам голів райдержадміністрацій, голів районних рад, що музей відродять.

Сьогодні працівники музею повинні звільнитися. Причому першими мають піти з роботи фахівці — директор, старший науковий співробітник, а потім — доглядачі, сторожі. Загалом 7 осіб. На цьому “зеконюють фінанси”, а без догляду експонати розкрадуть, перейдуть в чужі руки.

Як бачимо, обставини та методи різні, а суть одна.

Моє основне життєве завдання останніх років — відновлення музею історії хліборобства. Ось чому я не полишав роботи і намагався, щоб його поновили. Однак названі обставини змусили мене 4 січня 2013 р. облишити роботу, якій я віддав 27 років.

Хліборобство було, є і залишиться основною галуззю українського народу. Це його слава і господарський пріоритет. Тому я стою на одній позиції: Музей історії хліборобства в Тальному вкрай необхідно відновити! Його діяльність примножить славу нашого хліборобського роду і краю.



# Моя цеглинка у підмурівок істини української історії, або Проти «бур'янів» в українській історіографії

Ольга БОРИСОВА,  
доктор історичних наук,  
професор Луганського  
національного університету  
ім. Тараса Шевченка,  
член обласного об'єднання  
ВУТ “Просвіта”

## Про українську історіографію та «бур'яни» у ній

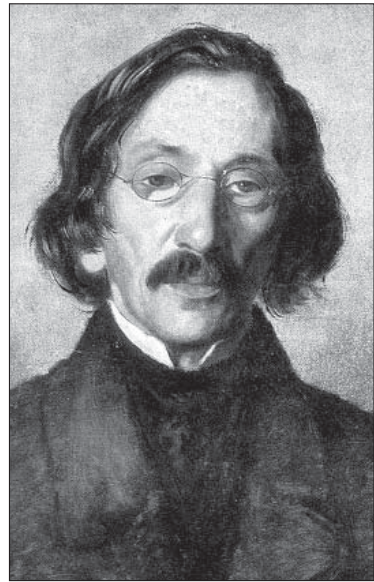
У світовій політології не заперечується твердження, що нації творять національні поети і національні історики. Політики й державці до цього процесу долучилися значно пізніше виникнення націй. В Україні єдиної політичної нації і нині не існує. Досить подивитися на жалюгідний стан українських національних поетів і істориків (разом зі шкільними вчителями історії), щоб зробити належні висновки, як і зрозуміти, що такий стан цих двох найважливіших у справі націотворення прошарків національної інтелігенції **замовлений**. І мета замовлення — щоб в Україні єдина політична нація **не постала ніколи**.

Тож ясно, чому в українській історіографії сьогодні так багато «бур'янів» — вони виростають там, де нічого не культивується. Їх треба вирубувати, але це вже має стосунок до процесу тієї ж культивативі. В Україні ж її ніхто й досі не збирається проводити. А цей процес розпочинається з виявлення і персоналізації «бур'янів», тому В. Аблицову треба було не натякати обтічно, що батько й син Толочки «на українській науковій ниві віддають перевагу насамперед “виروضуванню” бур'янів», адже, по-перше, бур'яни ніхто не вирощує — вони самі вилазять, а по-друге, — ті «бур'яни» в українській історичній науці мають свої конкретні імена, які слід називати. Отож якби в нас була національна історіографія як така, то жоден міністр освіти не зміг би диктувати історикам, як їм треба працювати, що писати та казати дітям. Але ж чи може постати будь-яка національна історіографія на полі тотально сфальсифікованої національної історії та ще й за умови, коли кращі квіти на цьому полі знищені «бур'янами»? Прочитую Сергія Білоконого («Чи маємо ми історичну науку?»), Наше минуле. — 1993. — Ч.1/6/, с. 4): «Історію України спіткала та ж сама доля, що й генетику та кібернетику: як науку її було заборононо. Тяглість її розвитку перервали, винищивши цілу генерацію фахівців. (Підірвано її майбутнє, оскільки за останні десятиріччя загинуло безліч історичних джерел). Замість науки “історія України” під тією самою назвою створено пропагандивний апарат, що деформував суспільну свідомість. Дуже ймовірно, що підказка про так звані “білі плями” історії — підступна й фальшива. Гадаю, ми не маємо жодних білих плям: ідеться про цілковито сфальшовану картину, яку треба малювати заново. Зараз потрібний час не лише для того, щоб відкрити перед аудиторією пожадану “правду про нашу минувшину”. Це зробить звільнена наука, але науку ще треба відтворити [...]. Як можна спо-

**Це мій відгук на статтю В. Аблицова “Правд” багато, істина — одна (Як фірма “Толочкофф і Син” нагнітає українофобію)” (“Слово Просвіти”, ч. 50 за 2012 р.). У ній я торкнувся трьох, на мій погляд, найважливіших проблем, що їх порушив у своїй публікації автор.**

діватись на міцну будову, коли в неї пошкоджено і недоглянуто підмурок? Що можна перебудувати там, де ще не будували?»

Тож якщо генетику й кібернетику в СРСР таки реабілітували, то українську історію **сфальсифікували тотально**. Тому що СРСР був однією з форм російської державності, а вивисувати російську державність завжди можна було (і є!) тільки за рахунок пониження державності української. І це не було змінено в незалежній Україні.



М. О. Максимович

Правда, були спроби. І старший Толочко (Петро Петрович) теж брав у них участь. Еге ж, коли це було вигідно: коли Президентом України був Л. Кравчук. П. Толочко 1993 р. брав участь у телепрограмі “Українська Атлантида” на УТ-1, де багато чого проукраїнського говорив, використовуючи дані міфології. Але згодом, коли президентом став Л. Кучма, це стало не вигідно, він замовк про “українську Атлантиду” і віддрейфував аж до безсоромно вірнопідданої міністру Табачнику “Історії України” розливу 2010 р. Ми, історики, відразу дійшли висновку, що через кілька років слід очікувати вже “Історію Малоросії” від Петра Толочка. Але помилилися: така “історія Малоросії” тією ж російською мовою таки з'явилася, але з-під пера Толочка Олексія. Утім, переплюнути іншого «бур'яна» — О. Бузину фірми “Толочко & Толочко” не вдалося, бо той написав про Малоросію раніше, бруталніше й ганебніше, ніж вони.

## Про боротьбу за “Київську спадщину” в українській історіографії

Не тільки від О. Толочка, а й від інших можна почути, що в українській історіографії довгий час не було традиції вести початки української історії від Київської Русі, тож цього не слід робити й нині, бо це вже буде штучним. Справді, своє нинішнє місце Київська Русь посіла в

будові української історії досить пізно. Відтоді боротьба за “Київську спадщину” є чи не найголовнішою темою української історіографії, і ця боротьба триває й донині. Але все одно правдою є те, що українська історія виникла й утверджувалася як окрема дисципліна **без опори на Київську Русь**. Вона довго існувала та обходилася без Русі, цілком задовільно вирішуючи завдання формування національної свідомості українців. Чому? Що сталося? А ось що.

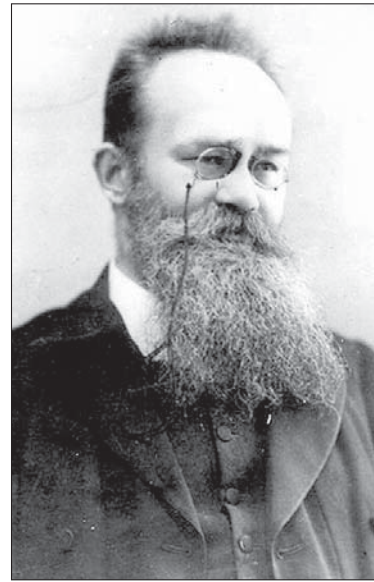
Коли в лютому 1818 р. у продаж надійшли перші примірники “Історії государства Российского” М. Карамзіна, молодий літератор Олександр Пушкін хворів. Він прочитав усі вісім томів “в постеле с жадностью и со вниманием”. Він згадував ефект, справлений історією на публіку: “Все, даже светские женщины, бросились читать историю своего отечества, дотеле им неизвестную. Она была для них новым открытием. Древняя Россия, казалось, была найдена Карамзиным, как Америка — Колумбом. Несколько времени ни о чем ином не говорили”. Так відбулося бурхливе народження історичної свідомості російської нації. При цьому історична свідомість українства тоді ще перебувала в колісці козацтва.

Деякі науковці твердять, що й етнізм, пов'язаний із Руссю, російська нація тоді ж в українців і забрала. Не згодна з цим принципово. Етнізм “руси” пішов у небуття, адже етнізм “руськіє” — це прикметник, а не іменник, і відтворював він відносини підлеглості часів до і після виникнення Київської Русі. А вже до того, як предки росіян почали платити данину Олегу, вони платили її хозарам. Погодились платити Олегу, оскільки той був рус, вони стали “руськими”, а до того були “хозарськими”. Тож забравши на початку XIX ст. “під себе” Київську Русь, росіяни, тим не менш, не змогли “експропріювати” ще й давній етнізм.

Відсутність тогочасних “протестацій” українців на факт “привласнення” росіянами Київської Русі свідчить про те, що вони не бачили нічого загрозового в тому, що ранне минуле їхньої території стало частиною історії “великоруської”. А вже протягом XVIII ст. “малоросійська” історія була сконфігурована так, що в ній не знаходилося місця для Русі. Українська історія в цей час мислилася як історія “козацька”, тож хоч би яким давнім було коріння “козацького народу”, така історія не могла мати нічого спільного з “князівською” історією Русі. Дві схеми історії — великоруська і малоросійська — вільно “розминалися”, не конфліктуючи між собою. А вже особливо становили козацьких еліт і їхній статус в Російській імперії ніяк не могли бути легітимізовані апеляцією до часів князя Володимира чи Ярослава; їхнім джерелом служила **особлива історія** — історія ко-

зацтва, з якою отождняють українське минуле козацькі літописи. Так на деякий час киево-руська історія “зависне” без продовження. Але лише на деякий час. Із кінця XVIII ст. розпочнеться знамените “відкриття” росіянами України й особливо Києва — шляхом подорожування й початку розкопок. Росіяни будуть зачудовані “тихим раєм” живописної “Малоросії”, а стародавність Києва їх вразить назавжди. Утім, про наслідки такого “зачудовування” сказав Тарас Шевченко у знаменитому вірші “Розрита могила”.

Тоді й почнуться пошуки зв'язку з Київською Руссю, а вже коли вийде “Історія” М. Карамзіна, росіяни у Києві знайдуть “свій Рим”. Вони не віддають його й дотепер — скоро зведуть нанівець



М. С. Грушевський

навіть таку бажану ще донедавна “українську газову трубу”, але Київ як Місто-Апостол вони не віддадуть ніколи. І пояснення цього цілком прозаїчне: згідно з християнськими канонами (нагадаю, що Москва творила навколо себе імперію на засаді ідеології “Москва—Третій Рим”), **“збирати землі” має право тільки Апостольська церква**. “Собіраніє земель” є головною російською державотворчою ідеєю; апостол же Андрій Первозваний з учнями, як відомо, “ходив” у Київ. Тож “без Андрія” яка Російська імперія з центром у якійсь Москві може бути? Все логічно.

Коли ж українці у другій половині XIX ст. схаменулися, про що свідчить відома дискусія між Максимовичем і Погодіним, було вже пізно — молода російська нація вирвала “з-під” українців Київську Русь, залишивши їх без підвалин їхньої історії. Тож неважко зрозуміти, що боротьба за “Київську спадщину” в українській історіографії є головним фронтом боротьби за українську державність. А вже без Києва й України як терену місії “Скіфія” апостола Андрія Первозванного ніякої Російської Імперії як такої, “справжнього Риму як Єдиного втілення Спасіння”, **бути не може апріорі**.

## Як ефективно захистити схему “руської історії” М. Грушевського?

Справді, у “схемі руської історії” М. Грушевського наступником Київської Русі виступає не Володимиро-Суздальське князівство, потім, природно, Москва

(як стверджувала російська імперська історіографія), а Галицько-Волинське, а за ним — Запорозька Січ. Утім, якщо залишатися на національно-державницьких позиціях, як це є й досі і в українській, і в російській історіографії, то не переспорити одне одного довіку. Я пропоную взяти за основу династичний принцип. Власне, він і був визначальним у часи Середньовіччя.

Як “точку опору”, що допоможе нам зробити необхідний переворот в історіографії проблеми “Київської спадщини” вже у схемах “руської історії”, візьмемо воєнний конфлікт між Руссю і Східною Римською імперією (так називалась ця держава) 1043 р. У цей час великокняжий стіл у Києві посідав Ярослав, син Володимира Великого. Ще відомий радянський славист Г. Літаврін заявляв, що то був кардинальний поворот у стосунках обох держав. І це відбулося тоді, коли імператором став Константин IX Мономах. Правда, як зауважив візантійський історик М. Пселл, руси почали думати про похід уже з правління Романа III (1028—1034 рр.) — **“коли завершилася шляхетна влада”**. Це дуже важливо. А тепер “розкручуємо”.

1. Дослідниця собору Святої Софії Київської Надія Нікітенко, яка не тільки отримала блискучу перемогу над старим Толочком, довівши, що Собор був заснований не 1036 р., а 1011 р., завдяки чому 2011 року було відзначено його 1000-річчя на державному рівні, а й своїми дослідженнями розписів і написів собору ствердила, що низка важливих фресок зображає сватання князя Володимира до принцеси Анни. Важливою є сама присутність цієї теми на стінах собору, що був резиденцією Київських митрополитів, якими часто були греки і вже тільки своєю присутністю освячували правдивість зображеного на стіні собору дійства. Сиділи тут і мовчали. Отже, визнавали...

2. Анна була не простою принцесою, а **Порфіроородною**. Той же, хто народився у Порфірі під час правління його імператорських батьків, володів незаперечним правом на престол. Анна ще й була коронованою — якраз перед укладанням шлюбу з Володимиром. Як стверджував М. Грушевський, Володимир разом із рукою царівни отримав корону кесаря — як і нормандські королі Роджер II, Вільгельм II, угорський принц Бела-Олексій, породившись із династією Комнінів. Але я переконана, що претензії київських Рех-ів були більш значними, ніж у якихось європейських дух-ів, і мали підстави, адже не випадково грецький (!) топарх у “Записці” кінця X ст. ще й до офіційного одруження Володимира з Анною називає його “базилевсом”. Важливо й те, що Володимир одружувався з представницею Македонської династії. Але це — теж окрема тема, бо в центрі нашої уваги зараз стоїть Анна. І тут відзначу, що, як твердив А. Каздан (Н. Нікітенко “Свята Софія Київська: історія в мистецтві”. — К., 2003, с. 131), доведеним можна вважати лише один русько-візантійський династичний шлюб — Анни і Володимира, бо згодом



жоден інший не згадується в грецьких джерелах, тож усі інші є або вигадками, або не стосувалися правлячих родин. Не думаю, що мали місце вигадки, наголосуючи саме на порфірородності Анни і на тому, що після зміни династії у “Новому Римі” 1028 р. більше не було **таких** принцес. Інші ж або через це не були варти згадки у грецьких джерелах, або хитрі греки підсовували руським князям якихось “простолудинок”. Правда, дід Анни Костянтин Порфірородний не радив ріднитися з “варварами”, роблячи виняток тільки для “франків” (нижче скажу чому). Але я не схильна вважати, що тільки політичні реалії змусили роменів “поступитися принципами”. Костянтин міг бути необ’єктивним, і греки це знали, бо його так свого часу принизила княгиня Ольга, не прийнявши його послів, що він просто зі злості отаке заповідав нащадкам. Найважливішим же в цьому є те, що, як довів французький візантиніст Ж.-П. Аріньон, після шлюбу Володимира і Анни Рюриковичі включилися в систему ритуального споріднення з базилевсами, отримали легітимне “право царювати” (jus regnandi), більш того — право успадкування імператорської влади, адже за **середньовічними юридичними нормами вони стали спадкоємцями візантійського трону по жіночій лінії**.

3. Останнє положення пояснює той факт, чому й досі в історіографії триває суперечка, чи були у Володимира і Анни діти, чи ні. Ця тема є “зоною мовчання” в історичних джерелах (і не випадково!). Вважаю, що дітей у них не було, але це піддають сумніву історики. Н. Нікітенко доходить висновку, що їхні діти — Борис і Гліб. Саме Борис мав стати і великим князем київським, і імператором “Нового Риму” у випадку переривання там правлячої династії. Це й станеться 1028 р., але Бориса і Гліба, які мали владні прерогативи перед усіма іншими претендентами на київський і константинопольський трони, на той час уже не буде серед живих. І теж не випадково!

4. Однак Ярослав зміг домовитися з греками про визнання того ж таки “права царювати” за ним самим і його старшим сином Володимиром — за характерним для того часу принципом співправління (вочевидь, на підставі того, що він покарав Святополка — вбивцю Бориса і Гліба). Саме Володимир очолює похід русів на Константинополь, який станеться через рік після того, як 1042 р. на троні посідає Константин IX Мономах. Київ претендував на константинопольський трон, адже вважав, що Мономах, на відміну від Рюриковичів, не мав “права царювати”, бо отримав владу тому, що одружився з племінницею царівни Анни — Зоєю (для якої це вже був ще й третій шлюб). **Тож право Рюриковичів, отримане від самої Анни, було набагато суттєвішим**. При появі флоту русів у водах Босфору Мономах принижувався перед русами, які навіть знущалися над ним. Русь не змогла це реалізувати тільки через загибель флоту русів під дією якогось “грецького вогню”.

5. Чи не найважливішу роль у всьому цьому грало походження. Нагадаємо слова М. Пселла про те, що з Романом III у “Новому Римі” “закінчилася шляхетна влада”. Це означало, що відбуло-

ся переривання тягlosti династії від Константина I Великого. А той назвався **нащадком самого Ісуса Христа**, і це за ним було визнано. Звідси постало відоме обоження особи візантійського імператора.

Тут знову виникає “тема франків”, і не випадково, бо Константин Великий своє родство з Христом виводив із джерельного повідомлення про те, що в Ісуса і Марії Магдалени була дитина, яку вона врятувала, “сховавшись у землі франків”. Існує, правда, й інше повідомлення — про те, що Христос не помер і нікуди не возносився, а разом із Марією Магдаленою і своїм сином “заглибився у печеру, що перебуває в Центрі Світу”. Але це суперечило церковній доктрині про воскресіння й вознесіння Христа. Ясно, що Константин Великий як імператора, що намірився фундувати Християнську Імперію, цікавили речі, реальність яких не могла бути піддана сумніву, тому до уваги був узятий саме сюжет про щасливе спасіння роду Христа у “землі франків”. А вже тільки в такому випадку рід Ісуса справді міг мати продовження. Скажете: “міф”? А що не міф у християнстві? А чим це гірше від “Москви — третього Риму”, чи сучасного кирило-гундяївського “Русскава міра”? Ми їх і не збираємося чіпати, для нас зараз головне те, що порфірородні особи візантійського двору вважалися **потомками Христа**. І однією з них була Анна. Саме тому сюжет про її шлюб із Володимиром Великим посідає таке важливе місце в розписі Софії Київської, на центральній апсиді якої зображена **Марія Оранта — Богоматір**.

6. Після 1043 р. київські Рюриковичі й константинопольські Мономаховичі один одного терпіти не могли. Але Рюриковичі мали законне “право царювати”, Мономаховичі ж — під величезним питанням. Константин IX Мономах був у сенсі легітимності ще гіршим від Романа III, хоча вже на Романові “шляхетна влада” закінчилася, **тобто визнаних потомків Христа володарів на чолі “Нового Риму” не стало**. Тому-то певна частина руських князів не підтримує Володимира Мономаха і він змушений буде збирати “з’їзди”, щоб хоч якесь рішення провести в життя, бо **не перейняв “права царювати”** і не міг перейняти, бо на це були в Русі серйозні претенденти.

І тут скажемо нарешті найголовніше — те, що раз і назавжди підтримує “схему руської історії” М. Грушевського, а саме: **набуто князем Володимиром від “нового Риму” легітимне “jus regnandi” ніколи не могло перейти до потомків Володимира Мономаха**. Воно залишилося у, так би мовити, “чистих” Рюриковичів. А відповідно, **всі династичні й церковні традиції після загибелі Київської Русі ніколи не могли перейти до Володимиро-Суздальського князівства, бо тут правили Мономаховичі** (що розумів і сам Андрій “Боголюбський”, звідси — його нищівна щодо Києва геополітика), а тільки до інших ліній Дому Рюрика. **Найсильнішою й найперспективнішою виявилася волинська гілка Романа Мстиславовича**, який не став торгувати вірою в обмін на якісь папські корони. Він **по роду** мав таке “право царювати”, якого йому ніякий Рим не міг надати.

Далі всі все знають з “Історії України-Руси” великого українця Михайла Грушевського.

## У коловороті життя

Олександр ПОНОМАРІВ

У видавництві “Смолоскип” нещодавно побачила світ книжка Миколи Плахотнюка “Коловорот” (К., 2012). Коли говоримо про українську історію радянських та післярадянських часів, то варто виділити одну з найяскравіших її сторінок — шістдесятництво. Автор рецензованого видання — лікар за освітою, хлопчик із села Тихий Хутір на Київщині (тепер Черкащина).

Микола Плахотнюк закінчив Київський медичний інститут ім. О. Богомольця, був одним із найактивніших шістдесятників, за що зазнав неабиякої кари від радянського режиму. Пройшовши не одне коло більшовицького пекла, зберіг чистоту душі, об’єктивність у висвітленні подій та образів людей, з якими довелось зустрітись йому на життєвій ниві.

Зворушливі спогади про дитинство автора повертають нас у повоєнне українське село з його рідною мовою, піснями, святами й буднями, з виставами в сільському клубі, з учителями, які вводили дітей у країну знань, з батьками, які казали дітям: “Ми українці” ще на світанку їхнього життя. Під словами М. Плахотнюка про місце, де минуло його дитинство, — “Тихий Хутір для мене — цілий космос — незбагненний і шемливий” міг би підписатися кожен із нас.

У розділі “Моя медицина” автор розповідає про роки навчання в медичному училищі та в медичному інституті, про викладачів, про те, як вони вкладали. Тоді саме йшов новий виток зростання української освіти. Викладачі були різні. Одні всюди користувалися російською мовою, інші лекції читали по-російськи, а поза лекціями спілкувалися українською мовою. Були й такі, що викладали по-українськи. Професорка Кострюкова, завідувачка кафедри біології, наприклад, читала лекції українською мовою і на прохання окремих студентів перейшла на російську відповідно: “Народилася в Ленінграді і там же здобула вищу медичну освіту. Після закінчення аспірантури в Австрії в 1929 році була направлена працювати в Київський медінститут ім. О. О. Богомольця. Тоді її зобов’язали вивчити українську мову й нею викладати. Відтоді вона викладає свій предмет українською, оскільки ніхто офіційно не скасовував постанови уряду про перехід на українську”. Як тут не порівняти ситуацію кінця 20-х років минулого століття зі становищем у сучасній Україні (юридично незалежній!), коли на телеканалах запрошують різних дорофевих, кисельових та подібних до них, які не знають і не хочуть знати української мови, проте мають свої програми. Незалежно від мови викладання М. Плахотнюк дає цілком об’єктивну оцінку фаховій обізнаності своїх учителів, хоч йому, безперечно, хотілося, аби випускники українських шкіл мали змогу й лекції слухати українською мовою.

Далі йде розділ “За нами — правда”, у якому автор розповідає, як він та його однодумці виступали проти репресій щодо української інтелігенції, що обстоювала права української мови на її споконвічній землі, ви-



являли справжню суть політики “інтернаціоналізації”, внаслідок якої в українських вишах навчалось “тільки 55 відсотків українців, викладачів-українців у вишах було менше половини, та й ті читали лекції російською мовою”.

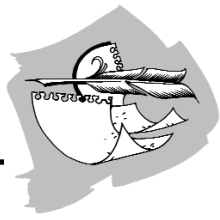
У книжці наведено уривки з листування політв’язнів зі своїми родинами, друзями й знайомими, про умови цього листування: “Листи писали під наглядом чергової медсестри, санітара-зека й мента-прапорщика... Медсестра зобов’язана була прочитати всі листи. У наступні дні листи читали куратори, а листи “антисовєтчиков”, крім куратора, обов’язково читали завідувачі відділень. Далі листи направляли цензору. З листами “антисовєтчиков” цензор знайомив наглядача, начальника з режиму. Ось такий був цідилок. Під час написання листів санітар-зек міг безцеремонно підійти, стати за спиною і читати, що ти пишеш. З усього саме це мене найбільше пригнічувало”.

Читачі “Коловороту” знайдуть цікаві подробиці з діяльності Клубу творчої молоді “Сучасник”, про вечори, присвячені Т. Шевченкові, В. Симоненкові, Лесеві Курбасу, іншим діячам української духовності, про подорожі Україною. Про репресії, застосовувані не лише до організаторів тих акцій, а й до тих, хто брав у них участь. Зі сторінок книжки перед читачем постає ціла плеяда особистостей, що відроджували національну свідомість українців, розширювали знання з нашої історії, літератури, мистецтва. Родина Світличних, Ліна Костенко, Іван Дзюба, Михайлина Коцюбинська, Алла Горська, В’ячеслав Чорновіл, Іван Гончар, Тетяна Цимбал... Портрети цих та інших діячів нашо-

го відродження виписані детально, ненав’язливо, з любов’ю. Нездорозуміти згадуються молоді тоді ще поети й прозаїки, митці, які тепер стали відомими й ушлявленними. Є згадки про молодого поета Грицька Тименка, що безслідно зник у нетрях кадебістської темряви. Основною рисою цих людей було пряmostояння, стійкість в обстоюванні своїх принципів.

Окремий розділ має назву “Музей шістдесятництва в документах”. Ініціаторкою його створення була світлої пам’яті Надія Світлична. А втілювати цю ідею в життя довелося Миколі Плахотнюкові. З ким тільки не листувався Микола в незалежній Україні, скільки сил, енергії, нервів витратив він на цю справу, поки нарешті Музей відкрили 22 серпня 2012 року. У тій епопеї Миколу підтримувало багато видатних людей України, а найбільше — дружина Валентина Чорновіл.

Одні читачі “Коловороту” знову зустрінуться зі своїми однопідприємцями (багатьох з яких уже немає на цьому світі), згадають свою молодість і ще раз переживуть ті незабутні роки. Інші довідаються про те, як жили, творили, що відчували, про що мріяли, як страждали за свої переконання шістдесятники. Микола Плахотнюк зробив добру справу, написавши й опублікувавши свої спогади. Для такої книжки наклад 1000 примірників замалий. Мабуть, її потрібно перевидати й виправити два недогляди. Зокрема, замість Бориса Івановича (йдеться про Гмирю) написати Бориса Романовича, замість Богдан Максимович (йдеться про білоруського поета, що як і Леся Українка та Семен Надсон, помер від туберкульозу) написати Максим Богданович.



Закінчення.

Початок у ч. 5 за 2013 р.

# Йонко-жидик

## Уривок з нового роману Мирослава Дочинця

### «Горянин. Води Господніх русел»

Можна було жити, але смерть завжди стояла за вухом. Йонко чув її холодне дихання. Видима смерть страшна, та можна звикнутися і з нею, якщо це стається не з тобою. Але смерть вістки не посилає. Одної ночі Йонко почув із-за комина, як увірвалися есе-сівці й вишикували під стіною палячів. Прикладали до потилиць цівки пістолетів і стріляли. Тоді вчинили трус і забрали приховані скарби. А постріляних приведені арештанти спакували в тельжіки і запхали в піч.

"Вони багато бачили, такі не можуть довго жити", — пояснив йому знакомитий прибиральник. І Йонко зрозумів, що від мертвих бджіл меду не чекати. Газовики теж кінчали так — у своїх "небесних купелях". Треба було прибиватися до безпечніших служб. Але до яких? У таборі "жирували" лише кухарі, штабові й проміненти, бо вони крали, об'їдали інших. Забирали собі жир, а "музультмани" їли пісню сьорбанку, пусті глевкі макарони без маргарину і цукру. Приділи хліба половили писарі, блокові, штабові і їхні прислужники. Щось із того перепадало стригаллям, замітачам, доглядачам бараку. А мужва, що чорно працювала, ниділа на нікчемній пайці.

Йонкові теж там нічого не світило, бо був недоростком, та ще й нерестровим. Приглядався до шпитало. Там увесь час товпилися в'язні, що мали за що купити собі лікування. Та й кухня там, казали, ситніша. Йонко сподівався там комусь чимось прислужитися чи хоча б зігрітися. Надворі вже тягло холодком.

Був прийом до лікаря. Сутулий бурмило в шовковій сорочці під смугастою блузою стояв на дверях, пропускаючи хворих на свій вибір. Хто більше давав. Докуривши, кинув чималий недопалок — нечуване марнотратство. Йонко першим кинувся йому під ноги, поки не випередили інші. Але придверник того чекав: з усієї сили затопив носком чуні Йонкові в груди і беззубо оширився. Хлопець віддихувався, лежачи на ліжках у болоті. Він здригнувся, коли запримітив у вікні сусіднього білого блоку сухорлявого чоловічка. За тим глухими пошептами ходила чорна слава. Це був доктор Кляубер, якого називали грубим різником. Коротке руде волосся охоплювало його череп іржавим обручем. Мав відкоплену губу під кривими міцними зубами. "Цей може й дріт перекусити", — подумав Йонко, шулячись під його разливим поглядом. Офіцер, що проходив мимо, віддав доктору честь із підкресленою пошаною. А той навіть не кивнув. Зате стрілив очима в придверника і сухо скомандував: "Ком!"

Бурмило зняв шапку, зламався в попереку, дрібно зашаргав до нього.

"Ти хто?" — різко запитав доктор.

"Номеро 10457, ласкавий пане".

"Не те питаю. Хто ти був у світі і що привело тебе сюди?"

"Стем поляк. Комуніст. Винен, пане, спокутую".

"Комуніст? А-а-а, то це вишикувався твій інтернаціонал? — зловісно всміхнувся Кляубер, кивнувши на пришиклый гурт хворих. — Ти хочеш добра і справедливості для всіх пригноблених? Добре, я тобі в цьому поможу. Скидай блузу, шапку, чуні".

Той поспіхом роздягся. "А ти, — доктор показав кістлявим пальцем на Йонка, — одягай це. І забори в нього реєстровий зошит. Комуніст вивичує тебе. Як там у вас співається: хто був нічим, той стане всім?.. Це справедливо, хоч ви це і вкрали в Христа. Послухай, якщо спробуєш позбиткуватися з хлопця, попадеш на прийом до мене. На останній".

"Повинуюся. Але чому... за що йому така милість, пане?" — скиглив у поклоні поляк.

"Чому? Тому, що в тебе пісний писок, а в нього усміхнений. Велика Німеччина любить веселих людей".

Йонко сціпив рот, аби ненароком не згубити того виразу. Мабуть доктор не знає, що це природа його лица така — вічно всміхатися. Та він помилявся, той знав усе.

"Форарбайтер навчить тебе, що робити, а коли скінчиш вахту, зайди до мене".

Сонце скісно вдарило з-за блоку, освітивши волосся Кляубера. Воно горіло над головою, як золота підкова німба на святих образах. "Бог цього світу. Світу за дротами", — Йонко не встиг подумати це, як той в усміху ще більше випнув свої криві зуби: "Маєш рацію, хлопче". Він читав думки.

Увечері Йонко чекав під білими стінами "різницької". Так називали господо доктора Кляубера. В Аушвіці вбивали здебільшого без крові. Лише звідси виносили сувої кривавих простиралд і мішки відходів людської плоти. Казали, що Кляубер відрізає зайве й доточує чуже. Йонко знав, що на кого "різник" поклав своє зміїне око, той не вивернеться. Та мав смутну надію, що про нього забудуть. Не забули.

"Ком!" — упало з вікна, як горіх у бур'ян.

Кляубер всадовив його на ослін під лампою. Боляче роздирав рот, як коневі на торговиці, вистукував залізком зуби, закочував ніздрі, пхав якусь лопатку в горло. І говорив розлучні, гладенські слова не по-німецьки. Нарешті руба запитав: "Чуєш себе хворим?" — "Я здоровий", — з острахом відповів Йонко. Доктор сипло, по-когутячому роземіявся: "Всі пожилці цього пекла готові назватися хворими, аби хоч день-другий полежати в тиші на чистому простиралді. Ти серед них один здоровий. Це добре, здорових лікувати ще цікавіше".

Йонко мовчав, пожираючи очима колач із маком. "Бери, бери, — підштовхнув доктор блюдеце. — Та скажи: а потворним себе вважаєш?" — "Не знаю. Люди кажуть. Одні сміються, інші жаліють". Кляубер наблизив свої очі до його зовсім близько і, цокаючи кривими зубами, промовив: "Себе най пожаліють. Себе... Так Ісус казав".

Простягнув пучку до книша в Йонковій руці і відшипнув кусничок: "Я зробив стільки операцій, як маку в цьому тісті. Спочатку для свого професора, відтак — для кар'єри, для власного самолюбства, для багатих пацієн-

тів, нарешті — для Рейху, для фюрера. Тепер я зроблю операцію для душі. І для тебе. Чи може бідолашний Кляубер дозволити собі якісь невинні забаганки?", — запитав він суворо. — "Може", — potwierдив Йонко, смочучи бульку. Ковтати її просто так він собі не міг дозволити. Це задоволення треба було розтягнути хоча б до ранку. А там — хай хоч ріжуть.

Доктор теж кинув до рота крихту. "Як тебе звати? Звідки ти родом і ходом?" — "Іван. Русин із карпатських лісів". — "А-а-а, там зайців багато. Добре, карпатський зайшо, стрибай у дезінфекційну, там тобі дадуть усе, що треба, а потім нагодують... Але як це тобі вдається їсти без губів і не впустити й кришки?!"

Йонко думав, що той доктор розумніший. Упустити крихту... Треба ж таке лягнути! Попри все, цей чоловік Йонкові подобався. І не лише тому, що виокремив його, дав йому хліб і приязню з ним розмовляв. Головно за те, що не погидував узяти з його рук їжу. Це Йонка насправду вразило. А може, він просто п'яний? На столі стояла напівпорожня пляшка коньяку.

Так Йонко став матеріалом великого різника, хірурга, підзвітного самому Гімлеру. Добрий тиждень він їв і спав, їв і спав. І ні про що не думав, готовий до всього. Бо знав, що свиней ситно годують перед м'ясицями. Їв і спав... А потім лише спав. Бо їсти не міг. Рот був замотаний і горів жаром. Привели його до доктора, і той дав йому соломинку, щоб смисав какао з горнятка. Йонко висмав одним духом і скосив очі на почату пляшку шнапсу. "Яволь, — кивнув ствердно різник. — Ми заслужили випивку. Добре попрацювали", — і націдив йому повне горня. Дивно, але пекучий трунок гасив гарячку рта. А згодом — і душі.

Розпеленали бинти, і на Йонка з дзеркала глянула рийка сома — червона, губата, з одвислими вусами ниток. Знайомі були тільки очі й підборіддя з ямкою. Все інше — чуже, притулене й пришите, як латка до старої торби. Шви гнили, кровили сукровицею. Кляубер давав забарвлений чимось спирт, аби промивати, і втішно прищомував: "Чистий Давид... Як у Мікеланджело... Недарма я так довго шукав натуру".

Йонко тихцем спирт випивав, а рани заживали самі по собі. "Що він зі мною зробив?" — запитав якомсь санітара. "З тобою нічого. А з того молодого єврея злупив, як лико, півобличчя і пришив тобі. Тепер маєш чим шамкати. Було б що". — "А де той бідака?" — "Де? Здимів через комин". — "За що?" — "За те, що "морда жидівська". Та ще й без морди..." — зареготав санітар.

Йонка тоді замлоїло, вперше за табірне буття. Губи йому довго не піддавалися. Учився чужим ротом розмовляти, сміятися, їсти. І пити. Це давалося найлегше. А спирту було вдосталь. Ним мили руки, інструменти, операційні столи. Йонко вже помалу прислуговував Кляуберу. Коли випивав, снілося, що той, чие лице

він носив, шепоче йому щось сумне — його ж губами. Чужою мовою шепотів... Йонко силівся зрозуміти, що він хоче йому сказати. І не розумів.

Рубці затягувалися, шкіра розгладжувалася, оживала. Його твар набула нової, виразної подобу. "Красунчик", — називала його медсестра фрау Труді. Персонал добре ставився до нього, бо Йонко був "роботою доктора Кляубера". Він подумав, що, мабуть, і Шпрінца вже не смішувала б із нього. Тим більше, що відтепер і він мав дешицу іудейської крові.

Кожмарні сновидіння скоро минулися. Та явність була страшнішою, ніж сни. Доктор Кляубер "вирівнював людську природу", виправляв її помилки. Карликам подовжував гомілки, довготелесих укорочував, вирівнював кривих, згладжував горби, безногим і безруким пришивав кінцівки. Таких було мало, тому спочатку людям відтинали здорові, а тоді пришивали наново. За що тільки не брався цей невгамовний різник! В окремих штубах лежали діди, яких відмолоджували. Натомість дітей зістарювали — за місяць-другий їхні рум'яні личка мінялися на зморщені яблука.

І був цілий блок молодих жінок, яких запліднювали так, щоб вони народжували двійнят, причому хлопчиків. Рейху потрібні були солдати. А санітарів, що доглядали жінок, стерилізували. Але ті цим не переймалися, бо тут стерпно годували й не били. Йонко не раз заглядав у шпару, коли Кляубер оперував. Обличчя його було, як мрамурове, а очі горіли. На скельцях окулярів схищувалися відбиті ножі й спиці. Доктор морщив чоло і ворухив губами, наче відчитував безмовну молитву. Це було схоже на якусь таємничу ворожіння на крові. Власне, це й було певне чаклунство, яке важко було збагнути.

"Я поправляю недоробки Бога", — готав він напідпиту.

"А Бог за це не карає?" — насмілювався спитати Йонко.

"За що? За те, що я виконую роботу краще за нього? Він може покарати хіба що із задрощів. Але чим — пеклом? Таж ми з тобою давно в печлі. Ти вимушено, а я створив собі пекло для власного користування".

І ось одного дня Кляубер покликав Йонка і поклав перед ним нову смугасту блузу з номером, а при ній мішечок. "Одягай, це лояльний номер. Скажеш, що відбився від матері, коли вас провадили на роботу в Німеччину... А тут маєш пігулки. Заживай їх не більше однієї на день. Це підкріпить тебе в голоді. Не хочу, щоб моя робота пропала марно. Живи, Іване! Скоро табір згорнуть і тих, що зможуть іти, поженуть на нове місце. — Видобув із шафи пляшку горілки: — А це — краші ліки для душі. Я поправив твою плоть, але душу... вибач — тут я з Господом не сперечаюся... Живи з такою душею, яку збережеш після всього..."

Пігулки були чорненькі, схожі на козячі бобальки. Вони справді врятували Йонка. Глупої

ночі, під заграви і гуки зі сходу, їх погнали в сніги. Йшли ногами, щоб їх не викрили англійські літуні. Слабші тиснулися в середину колони. В руслі живої ріки легше волочитися. І тепліше. Та все одно тут-там на снігу залишалися сірі грудки тіл. Живі кидалися на них шуліками, здаючи шмаття. Конвой стріляв уже в голі мошці. Виснажені люди ледве йшли, але й так тягли на собі всяку мізерію, хапаючи ще й чуже. Йонко й раніше бачив, що обтяженість зайвиною вбиває скоріше, ніж нестача. Сам ішов у полегші, залишивши в Аушвіці себе колишнього разом із старою личиною.

На день їх загнали в тісні хліви. Там вони спали навстоячки в липкій холодній задусі. Не пускали ні до вітру, ні до снігу, щоб могли зачерпнути жменю замість води. Ловили ротами крижану пороху, що сіялася крізь діряву стріху. Цементні копальні Ебензее вони почували раніше, ніж побачили, — на зубах заскрипів кам'яний піл. Згодом цей піл сів їм на голову і на вії, в'їдався в шкіру, а на легенях за ніч утворював кірку, яку ранком розбивали, гупаючи кулаками в ребра. Юшка теж була з цементною осугою замість жиру. А сіре хлібня з висівок, куколю, тирси і камінців ділили на дев'ять частин. І сніг був сирій, і на ньому вовтузилися сірі воші з кайлами і лопатами. Знесилених тут не спалювали й не душили газом, просто скидали в забій. Вночі їх терзали вовки і лисиці, удень — круки. На сірому тлі були чорними лише ці птиці, бо, навівшись людських потрухів, старанно чистили пір'я.

А котрогось ранку їх не розбудили копянками і лайками. Люди зі страхом вийшли на плац. Було тихо і порожньо, вишки стояли голі. Те, що німці втекли, першою зрозуміла арештантська верхівка — штабові, капо, кухарі, писарі, десятники. Вони вислизали з гурту і задкували до дровів. Збилися в сирітливую купку. Тоді сіра лава здригнулася і поснула на них. Били мовчки й немилосердно, вкладаючи в цю солодку роботу останні сили. Могли взяти в поміч дрюки і ломі, але не брали. Били їх тим же інструментом, яким били їх ті дотепер, — ногами. Били не до смерті — доти, доки ті ще ворухилися, як воші, але вже не затуляли обличчя. Такий закон табору.

А потім, уже з ломами, кинулися на комори. Коли зайшли у двір армії, стишучи крок, на них ніхто не піднімав очей. Люди їли.

"Парнішка, у тебе ліхого апетит!" — ляснув Йонка по спині веселий танкіст.

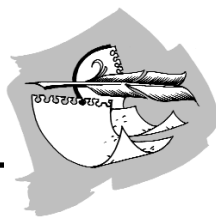
"Що таке апетит?" — спитав Йонко. Він знав різні слова з різних мов, а цього ще не чув. Не було такого слова в конштаборі.

"Дуралей, учи рускій!"

Йонко хмикнув — ще цієї біди йому не вистачало. Хоча даремно. "От суми да тюрми не зарекайся" — ті ж руські вигадали. Вигадливий народ!

За ними одразу ж прийшли англійці. І ті, і другі навперекі сватали в'язнів до себе. Спокушали одягом і харчами, знадливими картинками їхнього життя. До Карпат не було ніякого руху. "Ідь до Румунії, там рукою подади", — радив Йонкові офіцер у червоному кашкеті. Справді, думав Йонко, нямно їздив на торговницю до Сигота... І поїхав.

Потяг "на Румунію" зупинився в Караганді. Один табір, другий, третій. Мало чим відмінні від німецьких. Та Йонко був уже



не тим рідкозубим недоростком, мав не лише новий рот, а й новий розум. Тримався майстровитих людей, знаючи, що робота хліб знайде. Він умів знаходити іншим роботу, а собі хліб.

Клепали запчастини для суден і літаків. Усякого металу — гори. От і пристосувалися випилювати хрестики — мідні, латунні, срібні. Товар був ходовий, після війни люди верталися до Бога. А Йонко це сплавляв поза зону, а звідти приймав плату. З часом зажив такої довіри, що й золото йому передавали для особливо мистецьких поробок. Та й табірне начальство потребувало подарунків “на гору”, і для дружин із коханками. І тут Бог помагав Йонкові, хоч сам він у Божі діла не потикався.

Йому таланило, бо ступнув на тому поприщі далі, ніж Мошко, збагнувши головний закон комерційного успіху: *одна рука має брати, друга — давати*. Тоді це ділання не всихає, як ріка, що повсякчас підживлюється золотим дощем. Та ще коли гроші тебе не засліплюють. Гроші Йонка хвилювали мало, більше — самий коловорот їх і таємнича влада, яку вони давали. Навіть за дротом, навіть над тими, що тебе гнобили й упосліджували. Бо люди — скрізь люди. І скрізь потрібна послужливість таких, як Йонко. Вони — як дріжджі для тіста, без яких не буде доброго хліба. Не буде ситного життя.

...І прийшов день, благодатний день, коли легкими ногами ступив на межигірський південь бородатий чоловік в ясному кожусі і в чоботах на рипах. У руці мав шкіряний кофр, а в очах — ясну жменю гострих тернин із цілого світу. Ніхто не впізнав у ньому хирявого недоростка Йонка-жидика. Хіба що старий облізлий заєць, що здру вискочив із зарячого Каменя і випулив перестрашені очі. Чоловік радо його привітав: “Агов, братку! Ти все ще живеш, як і я? Ну-ну, бережімо свою шкуру, яка не є”.

Дома всі настоєжено притихли перед незнайомим прийшлим. Лише мати рушила до нього на тремтячих ногах і відтягла праве вухо — там білів давнинний рубець від серпа, ще з дитинства. “Йванко... дитина моя солодка”. Вуха Клаубер залишив йому свої. Йонко засипав тоді всім дарунками. А за місяць одружився, узяв повненьке маломовне дівча. Ще в таборах собі вимріявав дівчину товстеньку, тілисту, бо довкола всі були худобні. І щоб тиха була, щоб слухала вона, а не він. Він доста всього начувся. І вгадав вибором: жона за життя не мовила йому жодного кривого слова. Хоч і було за що. Пив він, пив чорно.

А коли не пив, ставав на короткий час розважливим, промітним чоловіком. Копійка сама йшла йому в руки, хоч він і не брав до них ніякого інструменту. Так заробляв — вигадкою, хитрістю, гендлем. Сказано — жидик. Коли тесть журих його, щоб брався якоюсь поважною роботою, той підсміювався: “Я не робив навіть там, де за це розстрілювали або тлумили в кам’яному мішку”.

Про Йонка казали: куди не ступить, за ним золоті верби ростуть. Він перший привіз у гори бензопили, міняв їх на дерево. За дерево брав оцинкований гонт, яким верховинці крили хати. А їхній дах тесть не дав перекрити, так і залишилася хижа під драницями. “По блясі дощ б’є, як по тім’ю”, — хмурився старий Микула-звіролов.



Йонко приймав від людей (де ще тоді були австрійці і шведи!?) ягоди, гриби й шкуру. За ними приїздили зі степів машини, повні соняшнику. Потім баби стояли з мішками по базарах і вокзалах, продавали насіння в пакетиках із газет. Повсюдно стояли, аж до Москви.

Йонко підбив голову колгоспу завести звіроферму, шити рукавиці, плести кошики, мотати трансформатори, збирати транзистори, чавити вино з яблук. Людей на роботу звозили з десяти сіл. На їхні обійстя приходили чужі люди в пальтах, радилися під деревами, хитали головами, махали руками, тупали ногами. А Йонко мовчки слухав і їв сливи. Кидав у траву кісточки і кілька слів для прибутку. І вони відходили, притихлі й запалені примарною надією. Приходили румуни, грузини, цигани, євреї. Діти чули, як батько розмовляє з ними не по-нашому.

А “Волги” і “бобики” бігали понад Рікою, як насолені. Десь невидимо крутилася загадкова громіздка й потужна машина, а іскри до її мотора висікалися тут, у затінні кудлатих лерх, під сивою смерековою стріхою... І от знягла голів колгоспу і сільради, а заодно й в’язку районних начальників, посадили. Прийшли і до Йонка, нервово шось випитували. А він широко сміявся і знизував плечима. Зробили обшук, пересіяли зерно, перетрясли оборіг і пішли.

Грошей у хаті не було ніколи. Зате всі були вбрані і ситі, мали доглянуту худобу. Йонко ще в концтаборі навчився обходитися без грошей. Не гріли його гроші. Може, гріло шось інше. Якщо гріло. “Мені не треба дев’ятсот. Мені досить двічі по двісті і раз п’ятсот”. Така була в нього приповідка.

Після арештів чужі перестали являтися. Вибирався в світ час од часу сам Йонко. І привозив крупи, цукор, макарони, олію, ящики горілки. Спочатку машиною, а відтак у руках і на плечах. Це був уже інший Йонко. Не той, що завжди сміявся. Він мав світлу го-

лову, але потайну, темну душу. І нікого туди не впускав, наче оберегаючи рідних від мороку, який приніс із собою. “Може, він і шахрай, — розмірковував вуйко Тимко, — може, зрадник і великий грішник, але ми не маємо права судити його, бо в нього є якась своя правда, яку іншим важливо поважати, будуючи свою”. Але домашні так і не збагнули її, бо Йонко не любив довгих просторікувань. Він навіть не довершував при розмові фраз. Може, йому не цікаво було розмовляти з ними, а, може, втомливо...

Доки вистачало питва, він пив. Палив своє життя, як копійчану свічку. Пив, майже не заїдаючи. Замість закуски втягував у себе ситні, пахучі воздуха. І не міг тут надихатися після крематоріїв і шахт. В останні роки життя Йонко лишень пив, не переймаючись хазайством. “Я в законі, — мимрив у хмільній тлумі. — Мені труднощі запахло”. Коли його спаралізувало, міг піднести за день до рота хіба вже чарочку-другу. І то лише в тому шкалику, що привіз *звідти* — дарунок друга-латиша, якого врятував від голодної смерті в Якутії. Шкалик був вирізаний із бурштину, який викидає на берег Балтійське море. У камені, що просвічувався, як майський мед, серед білих пухирців повітря застрягла мурашка. “Робіть, робіть, гаруйте... такою й ваша доля буде”, — бурмотів Йонко-жидик, показуючи нігтем на мурашу в бурштині. Чоловік із чужим обличчям і світовою чужістю в душі.

Його комірчина, постеля, крисаня і навіть старий пес, що любив дрімати поряд, пропахли сивухою. Син його натопував у чарочку смоли-живиці, щоб немічній руці важче її було підняти і щоб менше залишалося вмісту для горілки.

“Вуйку, ви лікуєте все і всіх, — домагав він Тимка. — То невже не можете вилікувати няня від п’янки? Чи не хочете?”

“Не хочу і не хочу”, — відсікав той.

“Чому? Він же вмере від горілки”.

“Ні, він п’є, щоб жити...”

## ПОГЛЯД НА ПРОЗУ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

### Михайло СЛАБОШЩИЦЬКИЙ: «Це вже окремих материк»

Ще якихось п’ять-шість років про Мирослава Дочинця чули хіба що на Закарпатті. І лише з появою його дебютного роману “Лис у винограднику” ім’я автора легко переступило межі Закарпаття — твір читали в усій Україні. З Дочинцем відбулося те, про що не перестають мріяти всі автори — він став знаним. Уже перший роман виразно засвідчив його потужний творчий потенціал і поставив на чільне місце з-поміж тих, кого називають надією нашої прози.

Я вже писав, що “Лис у винограднику” — це твір для всіх. Кожен прочитає в ньому своє. Той, кого цікавить лав сторі, зустріне її у цьому творі. І виписана вона напродив поетично й психологічно глибоко. Читаючи її, я пригадав Фіцджеральдову “Ніч лагідну”. Той, хто цікавиться авторовими літературними переконаннями та симпатіями, одержить у відповідь майже цілий літературний маніфест. Немолодий письменник у романі звиряється головному героєві у своїх творчих переконаннях і навіть пояснює йому, чому Коцюбинський — великий майстер літератури. І сам Дочинець, узорючись на Коцюбинського, демонструє в “Лисі...” яскраву стилістику. Його фраза несе в собі й динаміку, й музику, й барву. Той, кого цікавить соціальна точність зображення й діагноз суспільству, також знаходить усе це в творі. І — не тільки це. Фрідріх Шлегель наголошував, що роман — найуніверсальніший жанр літератури. І Дочинець блискуче те потвердив своїм “Лисом у винограднику”. Він створив роман, у якому є якщо не все, то майже все.

Довго йшов до свого першого роману Мирослав Дочинець. Багато часу й сил віддав він журналістиці. Пробував себе в гумористиці, писав короткі новели, афоризми, створив надзвичайно цікаву документальну книжку “Многії літа. Благії літа” про народного філософа-довгожителю Андрія Ворона, який ділиться з читачем не тільки рецептами здорового харчування чи високоморальної життєвої поведінки, а й цілою етично-філософською системою. Ця книжка й донині, коли вже неоднораз перевидана, не втрачає своєї популярності. Її читають і перечитують, її дарують, про неї говорять.

Гадаю, що саме Андрій Ворон з усіма його етичними імперативами та драматичною біографією став поштовхом до народження Дочинцевого “Вічника” — роману не подібного в українській прозі ні на що і ні до кого. Цікавий феномен. Окремими сторінками “Вічник” перегукується то з “Робінзоном Крузо” Данієля Дефо, то з “Дерсу Узала” Арсен’єва, то з Михайлом Пришвіним, то з Руссо, то з Дочинцевими ж “Многії літа. Благії літа”. Зрештою, талановиті твори завжди перегукуються один з одним, анітрохи не втрачаючи своєї оригінальності, хоч і бувають подібними один до одного, як у зовсім іншому сенсі подібні один до одного твори посередні.

Справжня література має ту особливість, що кожен її новий

твір неодмінно кореспондує з тими, що вже в ній є, рецепційно перегукується з ними і мовби підсумовує їх. “Вічник” — це й роман-одиссея, і роман виховання, і роман-диспут. І суцільний монолог його героя Ворона (Вороном його поїменовано не випадково, бо цим автор відсилає читача “Вічника” до “Многії літа. Благії літа”, наголошує на генетичній спорідненості документального твору й художнього роману). Цей монолог про людську природу і про те, на чому ж тримається світ і людина у світі, викликає в пам’яті монолог героя роману боснійця Меші Селімовича “Дервіш і смерть”. Отак несподівано талановитий твір українського автора “підмікає” читача до інтелектуального поля всієї літератури.

Ще не встигло затихнути відлуння появи “Вічника”, як з’явився Дочинців “Криничар”. Також принципово новаторський у плані авторських ідей твір для української літератури. Так оголено й гостро питання про гроші й матеріальні блага — як про важливу енергію для людини і як випробування ними — здається, в нас не ставив ніхто. “Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії” (такий підзаголовок має “Криничар”), міцно заземлений у суто локальну фактографію, міцно вписаний у контекст епохи, всі її тектонічні зрушення виразно вилунують і в мукачівських сюжетах. Маємо той самий художній ефект, що й у Фолкнеровій Йокнапатофі чи Маркесовому Макондо. Суто локальний матеріал, підкреслено місцева історія влітається оригінальною мелодією до світового оркестру.

І ось Дочинець пропонує вже фрагменти свого четвертого роману “Горянин. Води Господніх русел”. Та ж міцно збита, почасти “окована” запахущими діалектизмами фраза, те ж, сказати б, зернисте, багате фактурою писмо, пересипане вигадливою психологічною деталізацією. І знову — Мукачів, знову його колоритна і строката людність, а поміж неї, як і в усіх попередніх творах, — дивак, ба навіть благуватий розумом почвара, якому судилася така лиховісна життєва одиссея, в якій він одержить не тільки зовсім іншу собі подобизну, а й збагне ту суть речей у світі, яку за інших обставин навряд чи збагнув би. Знову ж роман-доля, роман виховання. Але й водночас роман-міф. Міф, бо тільки в ньому може бути така метафорична глибина художнього узагальнення і яскрава символіка. Це справді дивовижне поєднання: з одного боку — реалістично точне, з експресіоністично загостреним промальовуванням сцен і деталей, а з другого — тотальне узагальнення, переведення всієї оповіді в узагальнений план легенди чи притчі. Така особливість прози Дочинця, що стала помітною у “Вічнику”, ще більше кристалізувалася в “Криничарі” і, здається, далі посилюється в цьому романі. Схоже, що це теж стало однією з прикмет його прози. Прози, яка на очах стає окремим материком нашої літератури.



## Юрій БУРЯК Із семикнижжя поезій «Амальгама»

### Поміж троянд і сукулентів

I

Дивився на годинника і переводив стрілки,  
А погляд застигав на гілці, схожій на дубову,  
Та це був європейський клен, а за парканом —  
Клен галікарнаський. Їх роз'єднали, шойно  
Посадивши, ще на початку минулого століття;  
Там рифлені тополі італійські (тепер де  
Ресторан “Велюр”) й робінії з великими  
Квітками, ніжнішими, ніж цвіт акації звичайний.  
Тепер до діла. Скло вікна, промите зливою,  
Зір переводило убік реліктового клена, що  
Ріс посеред папоротевих, просто обіч, поряд  
З червоностворною горобиною, сік якої  
Схожий на людську звичайну кров; всіх інших  
Персонажів вегетативних — із Роксбурга  
Шипшиною, з ліріодендромом, тюльпанним  
Деревом, каштанами зі старожилів залишимо

II

У спокої до часу. Дрозди і білки, сойки,  
Дятел (не сирійський, а зелений, з червоним  
Гребінцем і голосом глухих лісів), метелики,  
Малинівки і горихвістки давали зорові поживу  
І відвертали від сумних думок, а їх було — хоч  
Греблю з них гати! Тож іноді зір застигав на  
Точці, і тоді з'являлися видіння: день соняшний  
І річка степова, і відчуття блаженства (stop!),  
Гіпноз минулого — так, мовбито із паші часу  
Стирчали ніжки жабеняти, а полоз із незмигними  
Очима, прекрасними і сповненими насолоди,  
Заковтував цей день й не відпускав його очей,  
В яких метафора була позбавлена жорстокості  
Такої, насичена жіночністю, увагою, любов'ю  
(Так йому здавалось); і так подовгу очей не зводив  
З клена Фоміна, з ділянки папоротей із таємничим  
Папоротевим квітом, який він бачив (і не раз),  
Десятиліття живучи поміж троянд і сукулентів,  
В оточенні дроздів, котів і білок. Коти — єдине,  
Що нагадувало про хижацький світ за садом,  
Поза садом, за межами, позначеними ліхтарями  
З чавуну, прикрашеними де-не-де такими ж  
Маскаронами із буклями Зевеса, відкритим ротом,  
Що втілювали жах: революцій, війн, погромів —  
Ті хвилями проходили над садом, не зачіпаючи  
Його ества. Ба, навіть гінго, спилані на дрова  
Під час облоги Києва, зросли із пня безсмертним  
Інь і янь, як у буддійській храмі; тут усе  
Відроджувалося й мало відродитися ество його,  
Яке згоріло, випалене дотла обвалом із видінь,  
Які раз по раз іще з'являлися під полозовим  
Оком у склі, промитім зливою, в саду. В саду...

III

*Лунають кроки в пам'яті моїй...*  
Т. С. Еліот

В один кінець, що завжди є присутній, ми йшли  
В один кінець — між тим, що вже було, і тим, що  
Бути лиш могло б... і дрізд лякливий був нам  
За провідника, як Дантові — Вергілій, ми йшли  
В чагарниках, і дрізд (насправді він боявся за пташат)  
Відводив нас від дрозденят у хащах; ми йшли  
Із того часу, що явився у спекотний день над берегом  
Орелі, день, переповнений тим, що спинає мить.  
У час поміж троянд, кизилівих і хвої, і рододендронів,  
З усього світу зібраних, утім, уже одквітлених  
І з тяжким духмяним духом на межах дурману,  
Поміж магнолієвих, що уже замкнулися для бджіл  
І для очей цікавих; у світ дітей, що стали підлітками  
І на галявині між сосен сновигали і сміхом  
Виринали з примерзлого і всохлого каркасу  
І пінії зі стежками смолистими проворних білченят;  
Над плесом із чорног зеленого латаття і тритонів  
Із написами золотом по допотопних спинах,  
Де я прочитував родинні монограми гілок  
Шляхетних наших родоводів; і це було на думці,  
Коли на коліщатах наш нащадок юний з гори  
З'їжджав і розвертався на швидкості, я зауважив  
Як вправно володіє тілом, зрізаючи кути  
Евкліда в просторі безмежнім поміж троянд і сукулентів.

IV

Смарагдом саяла на сонці смола шишок і смерчі  
Батьківщин усіх рослин з усього світу горнулися

До ліщини, а та схилила віття понад плесом басейну  
Із тритонами; і хаос первісний на круги повертався  
Через город з троянд і польових ендеміків, над  
Головами равликів зі спомином орільським до  
Вікна, промитого очисною сльозою. Порожніми  
Алеями я сад перетинав і йшов у той кінець, де те,  
Що вже було, навіки з'єдналося з присутністю того,  
Чого ще не було, а бути б мало... Поміж троянд і сукулентів.

V

*“Ідїть, ідїть, ідїть”, — сказав нам птах,  
бо людський рід не може знести дійсности...*  
Т. С. Еліот

І він перелітав з чагарника на білокічкови кушки  
Рослин з табличками на грудях, неначебто поховано  
Було під ними якісь давніші почуття, якісь абстракти,  
Абсолюти, на буття надія мертвого каміння, яке імітувало  
стовбури дерев. “Ідїть, ідїть!” — подалі від гнізда,  
якщо ви втратили  
Своє гніздо, мого не руште: “Ідїть, ідїть!” —

аж до розриву  
Голосників пташиних — так дятлиха кричала на березі,  
Поки висиджувала дятленчат... з трави від польових  
ендеміків —  
Смішки летючих дитинчат з насіння їхнього із білих  
Парашутів, смішки шибайголів і шалапутів, не з дійсности...  
А з того, що могло б, якби не втрутились Верховний  
Всдержитель  
І нікчемний — можливо, одночасно, творці і руйначі  
Реальностей — того, що ти крізь шибку постеріг між європейським і галікарнаським кленами, о проклятутий рїг!  
Ти роз'єднав братів  
По виду... не перекинетесь своїм слівцем шумливим,  
доки світу!

VI

*Ой у лузі в Базавлуці козак помирає...*  
З пісень про козацьку смерть

А та ріка була із сонячного світла і звалася по-тюркськи  
Базавлук\*, один кінець якого упадав у Луг, а з нього  
У Дніпро, а другим торкався кристалічного щита,  
Що підминав наш степ, сей шит з урановим осердя  
Від Урана і від племен Турана, від іраномовних скіфів,  
Котрі лишили по собі ці стоси міфів із води і сонця,  
Ти припадав до ополонки, прорубаної в часі, до віконця  
У заростях виткого винограду, який чомусь був названий  
Дівочим. Дивився на алеї, на басейн, на Ледоховського  
В цементі, “засумованого” часом, на адміральський дах  
У вигляді кокарди і на летовище з “конкордом” готелю  
“Іbis” проти “Калібану”, і з “боїнга” на вечорову панну,  
Котра, мов дріж хребтом, алеєю нічною ходила

слід у слід  
З примарами нічного саду, де попід вербою японською  
Дзюрчав ручай мелодією степовою: “Ой у лузі в Базавлуці  
Козак помирає...” Поміж троянд і сукулентів.

VII

Час сходження і час падіння, поміж якими три десятиліття  
Являється тобі солдат Суворова, що переходить Альпи,  
Ти прориваєш чагарі і випадаєш в простір дня,  
в геометричні  
Побудови креслень, теорем, рівнянь Евкліда.  
Проте лиш рух  
Запам'ятався, рух скажений на пару з кимось  
із наближених  
А. Т., але внизу — летеїська тиша. Хіба що, ну хіба що —  
Пістоль, мушкет чи гвер ти заряджаєш і грозишся у шупу  
Розрядити одному стукачеві, що з переляку маску свою  
Скинув, якраз напроти входу до амфітеатру. До патефона  
На високій тумбі А.Т. підходить, як піаніст Башкіров  
із почту  
Короля Іспанії підходив до фортепіано, і пальцем  
Башкірова  
Знімає з патефона кришку, на себе тягне машинерію  
“комбайну”,  
Прикидану тисячолітнім пилом, і, як Башкіров,  
кришкою рояля  
Над клавішами патефонний устрій розгойдує ривками  
спересердя.  
І пил століть здійснюється над ним і осідає вже під  
супровід мелодій,  
Що линуць із усіх шпарин і дір, і накладаються шарами  
на взір



Комп'ютерних на слух, на зір, на простір і на час. Тоді й  
розплющуються  
Очі, і триває павза, щоб знов поповнить лави  
Екстремалів суворовської армії у Альпах, зустрітися  
з гаркавим  
Стукачем і вигавкатись люттю, послухати Утьосова  
нарешті,  
Припавши до шпарини в подобі музикальної шкатулки  
З Башкіровим, котрий живе у ній, як домовик  
у старосвітській скрині.

VIII

*А той ставок водою був налитий сонячного світла...*  
Т. С. Еліот

Покритий ряскою у заростях старих дерев бузку,  
Де рай був для метеликів ендемічних, тут все було  
Едемне, і вписувалося до Червоних книг ще  
Спервовіку. А той ставок водою був налитий  
Сонячного світла. І того року на чужині далекій  
Померла та, котра в сітківці ока носила спомин  
Про осушений ставок, що співи пам'ятала  
Вимерлих пташок, занесених до Книг червоних,  
Шойно опанувала слухом світ і розрізняти  
Почала тонкі відміни — гру світлотіней у нічних  
Алеях, плями й звуки родинного маєтку у степу.

IX

В один кінець дорога — в нескінченність,  
Не можна повернутись в інший час,  
Немає там альтан, і нас  
Немає, дош тупцює, певність  
Того, що він радіє, безпідставна:  
Абсурд того, що означав кінець,  
Настільки явним є, що віднедавна  
В безмежжя шлях є шляхом навропстєць.  
Розрив поміж минулим і майбутнім  
Безднями вже зяє поміж люди,  
Як поміж беззмистовним і посутнім,  
А люд перетворивсь на папірці,  
Рулони туалетного паперу (це після розпаду eCePeCePy),  
На шмаття паперових парій партій,  
Регіональних кланів і камор, болтів і гвинтиків  
(аби ж то членів!),  
На порожні мізки безбатченків-троцькістів-  
бронштейністів,  
І лєнінців, і сталіністів, і маоцзедуністів, андроповки  
любителів,  
Нових Рас-путіних на звалищах імперських,  
Приниження до виселень і примус гвалтовний  
До розриву поміж минулим і майбутнім,  
До вибору між сутністю і порожнецю на користь  
Останньої, між смертю і життям — на користь  
Першої.  
Сей поступ — у зростанні ентропії,  
Занепад — у вирівнюванні і стиранні відмінностей,  
Час ваг і терезів, коли минули переваги, коли  
Минуле переважає над майбутнім, а майбутнє  
Втрачає слід минулого і губиться в безмежжі.  
Поміж троянд і сукулентів.

\* Сонячна вода (тюрк.).



# Бібліотека — письменник — зв'язок фундаментальний, нероз'ємний

Нещодавно у київській центральній районній бібліотеці імені М. Є. Салтикова-Щедрина відбулася творча зустріч із поетесою, прозаїком, літературним критиком, лауреатом кількох міжнародних премій у галузі літератури (Д. Нитченка, Л. Вишеславського, Г. Сквороди) Світланою Йовенко.

До зустрічі в бібліотеці була підготовлена виставка творів Світлани Йовенко, і всі охочі мали змогу ознайомитися з її збірками, зокрема й семисотсторінковим виданням «Любов і Смерть» («Ярослав Вал», 2010 р.), де представлені нові поезії та вибрана лірика авторки за піввіку роботи у жанрі.

Цю подію можна без вагань назвати однією з найцікавіших, навіть унікальною, серед тих, що відбуваються у бібліотеці. І не лише через винятково багатогранну творчу особистість і біографію авторки, а й через ювілейне забарвлення розмови.

Алла КАПІСЕНКО

Світлана Йовенко — киянка, що з народження і по своє вісімнадцятиріччя прожила в самому серці Києва, поряд із Золотими воротами в одній із комунальних квартир на розі вулиці Золотоворітської. Тут вона й вчилася у 57-й російській середній школі на Прорізній, що й досі розташована так само у міському дворіку, як колись, на початку 1950-х років, за кінотеатром «Комсомолець України», а тепер — за Молодіжним театром. І що цікаво, ця юна школярка за потреби у книжках відвідувала саме абонемент та читальний зал бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедрина, що тоді була розташована у приміщенні на Прорізній.

Крізь великі вікна читальні п'ятнадцятирічна дівчинка бачила невидиме іншим — образний світ своїх перших поезій. І її талант помітили — уже в 1961 та 1962 роках їх опублікував поет Леонід Вишеславський у російськомовному журналі «Советская Украина» (нині «Радуга»). Під впливом літературних критиків — Володимира П'янова та Богдана Гориня — російськомовна киянка робить свідомий національний вибір: переходить на українську мову. Того ж 1962 року Світлана Йовенко друкує українськомовний вірш у «Літературній Україні».

«Будьмо знайомі! — поезії сімнадцятирічної» — так назвав публікацію в «Літературній Україні» (8 січня 1963 року) її головний редактор Павло Загребельний.

1963 року публікація з «Літературної України» з передмовою американського українця Осипа Зінкевича потрапила в зарубіжне видання — журнал «Смолоскип» (США). Як каже сама письменниця з гіркою усмішкою: «Якраз до ювілею валуєвського циркуляра на заборону української мови».

Згодом її вірші друкують в антології поетів-шістдесятників «Соняшник» у Ріо-де-Жанейро у перекладі португальської поетеси Віри Вовк і в антології Богдана Кравціва «60 поетів 60-х років».

Далі були філологічний червоний диплом, аспірантський вишкіл при кафедрі слов'янської філології Київського держуніверситету, редакторська робота у видавництві художньої літератури «Дніпро» (1968—1978 рр.) та в редакції журналу Співки письменників України «Вітчизна» (1978—2011 рр.). Стилістичне самовдосконалення на щоденній практиці опрацювання художніх текстів упродовж понад сорока п'яти років забезпечили письменниці високий рівень професіоналізму та бездоганну пластику власного письма.

Але все починалося саме з тих перших рядків. Так що учнівський поетичний дебют Світлани Йовенко певною мірою пов'язаний із бібліотекою ім. М. Є. Салтикова-Щедрина, де народилися її перші римовані рядки. І минуло відтоді якраз піввіку — отже, ця зустріч стала своєрідним читачким і письменницьким ювілеєм.

Про свою творчість і розповідала Світлана Йовенко присутнім. Із десятків років

(60—70 рр.) поетеса плідно працювала у царині поетичного художнього перекладу. Паралельно зі службовими видавничими редакторськими клопотами готувала до видання власні поезії та поеми.

Авторка розповіла, як непросто було працювати у 70-ті роки в умовах ідеологічної цензури, часом доведеної до абсурду, редагуючи навіть такі держзамовлення, як книжки із серій «Перлини світової лірики» та «Шкільна бібліотека», де авторами були «живі класики» — М. Бажан, Д. Павличко, Д. Наливайко, М. Вінграновський та інші.

На прохання учасників зустрічі поетеса читала вірші з багатьох своїх збірок, що побачили світ із 1969 до 2010 року. За цей час їх назбиралося чимало — півтора десятка збірок лірики, три солідні, на сотні сторінок, книжки вибраних віршів та поем («Міст через осінь», 1981; «Безсмертя ластівки», 1989, «Любов і Смерть», 2010), остання з котрих уміщує понад 700 сторінок лірики. Поетичні твори Світлани Йовенко не видавалися 21 рік, хоча вона працювала, як завжди — наполегливо, послідовно, емоційно. Мовчання поета — не завжди його вина, а в цьому випадку — виклик суспільству, байдужому до долі поета.

Поезії Світлани Йовенко перекладалися багатьма мовами світу — окремими книжками вийшли у Вірменії (1977 р.) та в Росії (1986 р.). У власній бібліотеці письменниці зберігаються такі раритети, як листи та збірки з автографами академіків, видатних поетів світу, зокрема лауреатки Нобелівської премії польки Віслави Шимборської, поезії якої Світлана Йовенко перекладала.

Окремою повною й різнобічною сторінкою творчості авторки є тема Чорнобиля, про яку теж ішлося на зустрічі. Вона виникла з власного досвіду — 39-ти днів роботи письменниці у кінознімальній групі режисера Роллана Сергієнка в епіцентрі Чорнобильської катастрофи. І те різножанрове висвітлення пекучих проблем є лакмусом на справжність і гідність. Одним із перших в Україні відгуків на трагедію була поема Світлани Йовенко «Вибух» (1986 р.). Згодом з'явилися збірка лірики і публіцистики з прип'яського зошта «Віч-на-віч» (написаний 1987 р.), художньо-документальна повість «Жінка у зоні» (1987—1997 рр.), низка оповідань, а також публіцистичних і кінознавчих статей, бібліографія творів про Чорнобиль (1986—2006 рр.). До всього письменниця ще є автором та упорядницею проекту масштабного художньо-публіцистичного фотоальбому «Чорнобиль — поруч».

Варто зауважити, що це не єдиний авторський проект, над яким Світлана Йовенко працювала і працює. Є серед них ексклюзивно-безпрецедентні творчі презентації, визнані відомими критиками В. П'яновим та М. Слабошпицьким. Це поетична антологія «Парад планет», що збрала 150 авторів на сторінках журналу «Вітчизна», де вони друкувалися упродовж 70-ти років його історії; антологія «XX сторіччя української поезії» — від Лесі Українки до наших днів, включно з «Розстріляним відродженням» та поетами діаспори, що друкувалася у «Вітчизні» впродовж 2000—2009 рр., де вона і упорядник, і автор сильветок про авторів.

Окремою темою розмови на зустрічі стали 80—90-ті роки, коли Світлана Йовенко активно працювала в жанрах критики та мемуаристики. У коло її обсервації увійшли десятки імен і творів. Достатньо сказати, що сенсаційна аналітична розвідка «Стус чи Вінграновський?», що була опублікована в «Українській літературній газеті» 2012 року, викликала з одного боку вибух обурення істориків літератури і дзвінки з наукових кафедр України та з-за кордону, з другого — шок і цинічну змову мовчання. За словами самої письменниці: «Бо такі часи — мовити правду, визнати її — вже вчинок».

Також демонструвалася новинка — «монографія-колаж» про долю і творчість художника Рафаеля Багаутдінова, чиєму пензлю належить серія портретів «Світочі трагічного духу», художні образи видатних митців — від Т. Шевченка до М. Врубеля і М. Цветаєвої. Також він намалював портрети плеяди українських письменників, серед яких портрет Світлани Йовенко, придбаний Музеєм російського образотворчого мистецтва ім. М. Терещенка, портрет В. Стуса — музеєм історії тоталітаризму у Берліні, портрети Т. Шевченка та академіка І. Дзюби — відповідно національними музеєм ім. Т. Г. Шевченка та музеєм літератури України у м. Києві.

Рафаель Багаутдінов теж був присутнім на зустрічі. Адже його творчість тісно пов'язана зі Світланою Йовенко, він оформив чимало її книжок, як і десятки книг українських письменників. Художник висловив свою вдячність і захоплення безкорисливою працею поетеси, яка сподігалася на такий безцінний дарунок до його 80-річного ювілею.

Загалом же ювілейна зустріч Світлани Йовенко з бібліотекарями та відвідувачами бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедрина відбулася в дружній зацікавленій атмосфері. Маємо надію, що ще почуємо нові чудові вірші авторки, побачимо її нові збірки, проекти, критичні й інші роботи.

## У «храмику» знань

Микола ТАБОРИТ

Нещодавно випадком довелося побувати в одній із сільських бібліотек. Не в селі, бозна-як віддаленому від цивілізації, а порівняно недалеко від столиці. «Храмик» знань тулився в однокімнатному тісному й холодному приміщенні, де бібліотекарка мерзлякувато куталася в пальтечко. На кустарно збитих полицях, що опоясували три стіни, тіснилися в потертих до чорноти палітурках книжки. Переважна більшість із них тридцяти-сорокарічної давності. Бо, як з'ясувалося, нових надходжень останніх років майже нема. Але попри все читачі сюди йдуть, і молють, і люди старшого віку.

І дивуватися тому не варто. Незважаючи на катастрофічне (як для цивілізованої країни) становище видавничої справи, впровадження нових цифрових технологій, засилля неукраїнської преси й телебачення, тяга людей до книги не зменшується. Інша річ, що задовольнити зростаючий попит на національний друкований продукт — справа не з легких. Принаймні за нинішньої влади.

Згідно з даними Книжкової палати України, торік побачило світ 25 220 найменувань книжок. Для порівняння: 1991 р. їх було майже в'ятеро менше — 5 855. Але кількість — не масовість. Сукупний наклад торік усіх виданих книжок і брошур становив аж... 58 840 тисяч примірників. Це на 45 мільйонів українського населення! Тобто, кількість книг на душу населення у нас становить трошки більше однієї книжки.

Цей показник, хоч як прикро усвідомлювати, є свідченням і рівня освіченості, і культури, і заможності, і економіки, і, зрештою, громадянського суспільства. Наприклад, у Європі, яка волає про падіння інтересу читачів до книжки, видається від 6 до 8, а в Америці та Японії — 12 примірників на одну людину. Навіть у тих же північних сусідів припадає по 4 книжки на одного росіянина.

Торік, із нагоди 975-річчя створення всевітньо відомої бібліотеки Ярослава Мудрого, лунали заклики громадськості до Верховної Ради проголосити 2012-й Роком бібліотек України. Такого дива не сталося, зате українці отримали Рік спорту та здорового способу життя. Що ж, і це треба, але людська, особливо молода голова потребує не лише м'яча. Знання, культура, духовність, національна свідомість, одним із джерел яких є книга, залишаються недоступними для більшості української молоді. Книгу не замінить ні Інтернет, ні телебачення (тим паче чуже і такого низькопробного гатунку).

Роблю висновки з тих численних дзвінків, що лунають у редакції мало не щодня, як тільки-но в «Слові Просвіти» з'явиться чергова рецензія на щойно видану книжку, чи художню, чи історію, краєзнавства, мистецтва тощо. Не встигла газета повідомити, що ВЦ «Просвіта» видав книжку радівської публіцистики за 1917 рік Сергія Єфремова «Початок нової доби», як почали звертатися до нас з Одеси, Львова, Харкова та інших місць із одним-єдиним запитанням: де можна придбати? А бібліотеки: а чи не можна було б у нас провести презентацію новинки? Так само було й з іншими виданнями, наприклад, останнім просвітянським виданням «Словника української мови» або книжечок серії «Бібліотека тижневика «Слово Просвіти», які мають можливість отримувати наш передплатники.

Але мізерні накладки, фінансові проблеми та байдужість влади до бібліотечної справи прирікають українського читача на книжково-інформаційний голод. Які ж і чи багатьом перлини людської думки, зібрані в книгах, передадуться у тому селі, у «храмик» якого я ненароком втрапив?

Фото з архіву редакції



Світлана Йовенко



**Марта ЛОГВИН**,  
провідний науковий  
співробітник Національного  
музею мистецтв імені Богдана  
та Варвари Ханенків

## Про що промовляють «квіти і птахи»...

**У Національному музеї мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків відкрилася виставка “Квіти і птахи. Китайський живопис XVIII—XIX століть із колекції музею”, основу якої складають 30 живописних сувоїв. Переважна більшість експонатів на широкий огляд представлена вперше.**

Наш музей зберігає найбільшу в Україні колекцію китайського традиційного живопису. Перші сувої придбав ще на початку XX ст. засновник музею — Богдан Іванович Ханенко. На початку 1960-х колекцію доповнив величезний масив творів, зібраних дипломатом Андре Стефаном Жаспаром і його дружиною Таїсією Павлівною в Шанхаї протягом двох десятиліть, починаючи з 1928 р.

Зберігаються сувої згорнутими у сховищах музею. Перед кожною виставкою наукові співробітники разом із реставраторами музею та Національного науково-дослідного реставраційного центру України проводять огляди мистецьких творів. Зберігачі музейних фондів ретельно регулюють потужність освітлення, стежать за температурою і вологістю в залах, де експонуються старі шедеври. Завдяки співпраці багатьох фахівців музей нині може продемонструвати відвідувачам зображення на шовку і папері, виконані тушшю і водорозчинними фарбами, схожими на європейську акварель, а також вишивки шовковими нитками на шовковій тканині, а ще порцеляну, різьблення по нефриту тощо.

Цього разу науковці музею зупинилися на анімалістичному — з точки зору європейців — живописі. Китайський класичний живопис має самобутній поділ на жанри. Три основних за традиційною класифікацією: це “люди і предмети”, “гори і води” та “квіти і птахи”. Живописне зображення різноманітних тварин і рослин носить загальну назву “квітів і птахів”. Майже третину китайського живопису на сувоях у музеї імені Ханенків становлять твори цього

жанру, який дає найбільшу свободу художникові для творчого висловлення. Кожен сувій тут сповнений доброзичливої символіки, покликаний повернути до власника різноманітні блага. Часом образи можуть бути метафорами: вони порівнюють явища у тваринному світі з тим, що відбувається в людському суспільстві. Цей давній символізм крізь віки, навіть тисячоліття, пронесли китайські майстри живопису.

Історія жанру “квіти і птахи” бере початок у добу Тан (VII—X століття н. е.). На той час при дворах імператора та місцевих владик уже існували формальні організації — академії мистецтв. Ці заклади оцінювали і виконували художні твори, а також навчали талановитих початківців. Художники з академії оздоблювали палаци своїх володарів фресками, сувоями та ширмами із зображенням квітів і птахів, які віщували процвітання і довголіття вінценосним особам.

Манера ретельного виконання, в якій працювали придворні художники, здобула назву “старанний пензель” (гун бі). І символіка, і манера зображення великою мірою пов’язані з даосизмом — натурфілософським ученням, яке виникло у Китаї в VI ст. до н. е. Філософська думка і практичні досліди даосів були сфокусовані на детальному вивченні природи заради гармонійної взаємодії з нею. У народній даосській традиції одні тварини й рослини ставали благовіщими символами через те, що вони корисні людині, інші вважалися такими через подібність їхніх назв до слів “щастя”, “слава” тощо.

Коли зображення тварин і рослин поєднуються, утворюються ніби ребуси з добрими побажаннями. Наприклад, зображення блакитної сороки на сливі означає “щастя зовсім близько”, а чаплі серед лотосів — це побажання, “щоб почата справа не знала перешкод”.

Подібно до живопису, у творах ужиткового мистецтва — на вбранні, порцеляні, в ювелірних виробках — зображення рослин, птахів і комах відіграють роль оберегів і доброзичливих символів.

У VIII ст. н. е. під впливом буддизму вчення виникла експресивна манера живопису — “опис ідеї” (се і). Працюючи в такій манері, художник-аматор широкими рухами пензля лише чорною тушшю передавав загальні риси предметів і своє враження від того, що поставало перед його очима. Спонтанний виразний живопис вважався одним зі способів самовдосконалення. Предметом для таких творчих вправ можна було вибрати рослини або тварин.

Малюнок, подібний лаконочності до каліграфії, доповнювали віршованими написами. Каліграфічні рядки займали на сувоях вільне від малюнка місце. Художник свідомо створював асиметричну композицію чи розташовував групи предметів зигзагами: у цьому полягає особливість китайської живописної перспективи. Вона була створена в XI—XII ст. професійними художниками з імператорського двору і досі використовується у традиційному живописі в будь-яких творчих манерах і жанрах.



Часом найвищого злету жанру “квіти і птахи” китайські знавці мистецтв традиційно вважали добу Сун (X—XIII ст.). Таку думку підтримують і сучасні дослідники, вважаючи, що цьому сприяли різні історичні чинники: особисті вподобання імператора Чжао Цзи, посилення впливу буддизму і просто попит на декоративний символічний живопис у Китаї та за його межами — в Кореї та Японії.

Прихильник даосизму, імператор Чжао Цзи, відомий під храмовим іменем Хвейцзун (роки правління 1101—1125), був і сам обдарованим художником, тож спонукав придворних митців ретельно вивчати природні закономірності й “чудеса” (наприклад, тварин-альбіносів). Увага Хвейцзуна до теми затвердила жанр “квітів і птахів” на одному з чільних щаблів у китайському образотворчому мистецтві.

Більшість композицій місцеві художники створювали яскравими фарбами на темному шовку в манері “старанний пензель”.

Розвитку жанру сприяла і нова хвиля поширення буддизму — релігії, яка зародилася в Індії у VI столітті до н. е. і прийшла до Китаю на початку нової ери. Монахи-живописці мусили уважно вивчати земні рослини, щоб детально зобразити на фресках сповнений лотосами рай Будди Аміді та оздобити рослинним орнаментом краї корогів.

Жанр “квіти і птахи” розвивався, збагачувався і зберігав традицію в наступні епохи. Нового піку популярності ця тема сягнула за часів династії Мін (XIV—XVII ст.), коли основними замовниками професійних художників стали багаті купці, а вчені-чиновники практикувалися у живопису заради самовдосконалення. Підтримати традицію допомагав величезний пієтет перед давніми зразками, характерний для всієї китайської культури. Копіювання давніх творів було виявом поваги до попередників, навчанням у них та засобом збереження мистецької традиції.

Копіювання не чуже і нам, європейцям. Це спосіб отримати задоволення від творчого процесу і навіть проникнути в думки і почуття майстра, який працював 200, а то й 900 років тому.

Усі етапи у підготовці виставки, згодом — споглядання сувоя, розгорнутих на стінах музею, спілкування з глядачами, які також перетворюються на співаторів проекту, дарує нам відчуття спільного творчого процесу, який не знає часових і територіальних меж. Тож запрошую всіх охочих у будинок № 17 на вулиці Терещенківській у Києві, щоб до 17 березня побачити природу Китаю, зображену майстрами традиційного мистецтва Піднебесної. Долучайтеся!

**СЛОВО** Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО  
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»  
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

**АНОНС**

**ПЕРЕДПЛАТА—2013**

Вартість передплати

(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 71 в “Каталозі”

на 1 місяць 9 грн 37 коп. на півроку 53 грн 37 коп.  
на 3 місяці 27 грн 51 коп. на рік 105 грн 54 коп.

**Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!**



Засновник:  
Всеукраїнське  
товариство “Просвіта”  
імені Тараса Шевченка  
Реєстраційне свідоцтво  
КВ № 4066  
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор  
Павло МОВЧАН

Головний редактор  
Любов ГОЛОТА  
Редколегія  
Любов ГОЛОТА (голова),  
Ярема ГОЯН,  
Павло МОВЧАН,  
Олександр ПОНОМАРІВ,  
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора  
Петро АНТОНЕНКО  
279-49-47,  
Євген БУКЕТ  
279-39-55

Заступник головного редактора  
з виробничих питань  
Наталія СКРИННИК  
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар  
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи  
Надія КИР'ЯН  
270-55-57

Відділ культури  
Микола ЦИМБАЛЮК  
279-49-47

Відділ коректури  
Тетяна ЩЕРБАК  
Ірина СТЕЛЬМАХ  
278-63-69

Комп'ютерна верстка  
Ірина ШЕВЧУК  
Володимир ЖИГУН  
278-63-69

Кореспондент  
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор  
Микола ЦИМБАЛЮК

Бухгалтерія  
279-41-46

Адреса редакції:  
вул. Хрещатик, 10-Б,  
м. Київ, 01001

E-mail: slovo\_prosvity@ukr.net  
http://slovoprosvity.org  
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ  
у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Наклад у лютому — 27 500

Листування з читачами —  
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність  
інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право  
редагування та скорочення текстів.  
Редакція не завжди поділяє  
погляди своїх авторів.

При використанні наших публікацій  
посилання на “Слово Просвіти”  
обов'язкове.

Індекс газети  
“Слово Просвіти” — 30617

